
Magdalena Stoch

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-4973-1600

Od socjologii do kulturoznawstwa – badania ilościowe jako rama dla jakościowej analizy pokolenia Z (na przykładzie serialu *Sex Education*)

Wprowadzenie

Badania nad pokoleniami cieszą się rosnącym zainteresowaniem socjologów/socjolożek, psychologów/psycholożek, kulturoznawców/kulturoznawczyń oraz praktyków/praktyczek z dziedzin takich jak polityka, gospodarka i marketing. Umożliwiają one uchwycenie aktualnych trendów społecznych i kulturowych oraz zastosowanie ich w planowaniu działań skierowanych do szerokiego grona odbiorców. Analiza różnic pokoleniowych wydaje się kluczowa zarówno dla uchwycenia dynamiki relacji rodzinnych, jak i skutecznego zarządzania różnorodnością w miejscu pracy oraz interpretacji zjawisk politycznych, gospodarczych, marketingowych. Profesor Jean M. Twenge, psycholożka z Uniwersytetu Stanowego w San Diego i jedna z najbardziej uznanych badaczek zajmujących się tematyką pokoleń, zastrzega jednak, że różnice między generacjami nie implikują wewnętrznej jednolitości poszczególnych kohort¹ ani nie unieważniają

¹ Kohorta to zbiorowość osób, które łączy wspólna cecha początkowa (najczęściej rok lub przedział lat urodzenia), dzięki czemu można śledzić ich dalsze losy i porównywać doświadczenia w określonym czasie

znaczenia takich czynników, jak płeć, kolor skóry, orientacja psychoseksualna, religia czy stopień sprawności². Jednakże w dyskursie publicznym wyniki badań nad pokoleniami nierzadko ulegają nadmiernym uproszczeniom i redukuje się je się do przedstawiania jednolitych wzorców przypisywanych całym grupom demograficznym. Ujęcie takie bywa krytykowane z powodu nadmiernych uogólnień oraz koncentracji na realiach zachodnich.

W niniejszym artykule podejmuję próbę połączenia potrzeby formułowania uogólnień z krytycznymi uwagami wynikającymi z perspektywy intersekcyjnej, umożliwiającej bardziej złożone i wielowymiarowe ujęcie zjawisk kulturowych i społecznych. Zakładam, że przegląd badań ilościowych prowadzonych w obszarze socjologii, politologii i medioznawstwa może stanowić zarówno punkt wyjścia, jak i użyteczną ramę interpretacyjną dla humanistów zajmujących się analizami reprezentacji kulturowych. Moje studium ma charakter przeglądu narracyjnego – jego celem jest syntetyczne ujęcie literatury w sposób, który – choć nie spełnia kryteriów przeglądu systematycznego – pozostaje ukierunkowany na odpowiedź na pytanie badawcze: w jaki sposób współczesne teksty kultury odzwierciedlają wyzwania stojące przed najmłodszymi generacjami, w szczególności pokoleniem Z i generacją alfa?

W erze globalizacji oraz dynamicznych przemian społecznych i technologicznych pokolenie Z, a w coraz większym stopniu także przedstawiciele generacji alfa, stają się obiektem intensywnej obserwacji i badań, co znajduje odzwierciedlenie w tekstach kultury tworzonych z myślą o nich i uwzględniających ich perspektywę – zarówno w literaturze, filmie, jak i w mediach społecznościowych czy innych formach kultury popularnej. Teksty te nie tylko odzwierciedlają aspiracje i problemy młodych ludzi, lecz także kształtują ich obraz siebie, wzorce relacji i postawy konsumenckie, pełniąc rolę ważnego narzędzia socjalizacji kulturowej.

Dobór literatury przedmiotu, na której opiera się niniejsze studium, uwzględnia różnorodność perspektyw dotyczących analizy pokoleń oraz ich społeczno-kulturowych i technologicznych kontekstów. Kluczowym spoiwem łączącym przywołane prace jest ukierunkowanie na przemiany generacyjne oraz zróżnicowane doświadczenia młodzieży. Wybrane publikacje, powstałe w ciągu trzech ostatnich dekad, odzwierciedlają rosnące zainteresowanie dynamiką pokoleniową i pozwalają na zarysowanie ramy badawczej, stanowiącej punkt wyjścia do dalszej analizy reprezentacji pokoleniowych. Jednocześnie wskazuję na ograniczenia tego nurtu badań, w szczególności na niedostateczne uwzględnianie relacji władzy między generacjami oraz

² J.M. Twenge, *Pokolenia. Prawdziwe różnice między pokoleniami X, Y, Z, baby boomersami i cichym pokoleniem oraz co one oznaczają dla przyszłości zachodniego świata*, przeł. A. Nowak-Młynikowska, Smak Słowa, Sopot 2024.

form ich współdziałania, które nie ograniczają się wyłącznie do konfliktu, lecz obejmują także kooperację, negocjacje i wspólne praktyki społeczne. Każdy podrozdział zamykam zestawem pytań badawczych, które syntetyzują refleksję teoretyczną i umożliwiają twórcze zastosowanie wyników w praktycznych analizach kulturowych. Ponieważ kluczowym *case study* testującym wyprowadzoną ramę interpretacyjną jest analiza brytyjskiego serialu *Sex Education*, nie odwołuję się szczegółowo do stanu badań prowadzonych w Polsce. Wyłączam także badania z zakresu *age studies*, które koncentrują się przede wszystkim na doświadczeniach starzenia się i późnej dorosłości, a w mniejszym stopniu na problematyce adolescencji i młodej dorosłości – kluczowych dla niniejszego studium.

Rozdział poświęcony funkcjonowaniu pokolenia Z w środowisku edukacyjnym został obszerniej rozwinięty ze względu na szczególną wagę tego zagadnienia dla środowiska akademickiego, stanowiącego głównego adresata niniejszego artykułu. Pojawienie się przedstawicieli pokolenia Z na uczelniach wyższych wymusza poszukiwanie nowych modeli dydaktycznych, adekwatnych do ich doświadczeń kulturowych i sposobów przetwarzania informacji.

Reasumując, w niniejszym artykule koncentruję się na analizie różnic pokoleniowych i ich wpływu na relacje społeczne, edukację i politykę, a także na pytaniu o możliwość wykorzystania badań ilościowych w jakościowych analizach kulturowych. Zastanawiam się, w jaki sposób perspektywa intersekcyjna poszerza rozumienie dynamiki pokoleniowej, a w części analitycznej testuję zaproponowaną ramę na przykładzie serialu *Sex Education*, który – jako reprezentatywny tekst z nurtu *Young Adult* – ukazuje złożoność doświadczeń i reprezentacji najmłodszych generacji.

Pokolenia w perspektywie porównawczej – nazewnictwo, różnice i paradoks metodologiczny

W literaturze przedmiotu panuje obecnie szeroki konsensus co do uznania następujących podziałów pokoleniowych, współlistniejących w społeczeństwach zachodnich³: tzw. cichego pokolenia (1925–1945), pokolenia *Baby Boomers* (1946–1964), pokolenia X (1965–1979), pokolenia millenialsów (1980–1994), pokolenia Z (1995–2012) oraz generacji osób urodzonych po 2012 r. Podziały te, choć mają charakter umowny, stanowią ważny punkt odniesienia

³ Termin ten ma charakter analityczny i umowny. Pod pojęciem społeczeństw zachodnich rozumie się zazwyczaj kraje Ameryki Północnej i Europy Zachodniej, a także inne państwa rozwinięte, które przyjęły liberalno-demokratyczne instytucje, gospodarkę rynkową oraz model modernizacji oparty na wartościach indywidualizmu i racjonalizmu.

w badaniach społecznych i kulturowych, umożliwiając uchwycenie specyfiki doświadczeń i trendów właściwych dla poszczególnych generacji⁴.

Koncepcja klasyfikacji pokoleń zyskała szczególną popularność w XX w., a jednym z pierwszych terminów, które na trwałe wpisały się w ten dyskurs, była tzw. stracona generacja (*Lost Generation*). Pojęcie to odnosi się do osób, które dorastały na przełomie XIX i XX w. i doświadczyły głębokiej traumy związanej z I wojną światową. Termin ten został spopularyzowany przez Ernesta Hemingwaya, który umieścił go jako epigraf w swojej powieści *The Sun Also Rises* (1926)⁵. Określenie to nie tylko podkreślało pokoleniowe poczucie wyobcowania i dezorientacji, lecz także zapoczątkowało refleksję nad wpływem wielkich wydarzeń historycznych na formowanie tożsamości pokoleniowej. Hemingway przypisał autorstwo terminu Gertrudzie Stein, która użyła go, aby opisać kondycję młodych ludzi wkraczających w dorosłość w cieniu wojennych zniszczeń. Przymiotnik „stracona” podkreślał głęboką dezorientację, poczucie pustki oraz kryzys wartości, jakie towarzyszyły ocalałym z wojennej traumy⁶.

Przypomnienie kategorii straconej generacji wydaje się szczególnie istotne w kontekście współczesnych konfliktów zbrojnych. Choć młodsze kohorty często określa się mianem „pokolenia Z”, dla części z nich – np. młodzieży ukraińskiej czy palestyńskiej⁷ – doświadczenie wojny staje się synonimem straconych szans. Traumatyczne doświadczenia związane z konfliktami zbrojnymi prowadzą do utraty dostępu do edukacji, destabilizacji życia rodzinnego oraz odebrania możliwości przeżycia młodości w warunkach pokoju. W tym kontekście kategoria straconego pokolenia zyskuje wymiar uniwersalny, stając się nie tylko metaforą, lecz także narzędziem refleksji nad wielowymiarowymi kosztami, jakie kolejne generacje ponoszą w obliczu destrukcyjnych wydarzeń historycznych. Podważa ono również myślenie o postępie technologicznym jako procesie linearnym i nieuchronnym, pokazując, że nawet zaawansowane rozwiązania technologiczne

⁴ J.M. Twenge, *Pokolenia...*, dz. cyt.; *Nazwy pokoleń: Ich znaczenia i cechy charakterystyczne*, Greelane, <https://www.greelane.com/pl/humanistyka/geografia/names-of-generations-1435472/> [dostęp: 2024/11/27].

⁵ E. Hemingway, *The Sun Also Rises*, Hemingway Library Edition, Reprint Edition, Kindle Edition, Scribner, 2002. Polskie tłumaczenie: E. Hemingway, *Zaś słońce wschodzi*, przeł. M. Potulny, Marginesy, Warszawa 2022.

⁶ Tenże, *A Movable Feast*, Scribner, New York 1996.

⁷ W 2022 r. rozpoczęła się pełnoskalowa inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, która według danych ONZ doprowadziła do masowych zniszczeń infrastruktury cywilnej, milionów przesiedleń i znacznego pogorszenia warunków życia dzieci i młodzieży, w tym utrudnionego dostępu do edukacji (UNICEF 2022). W 2023 r. eskalacji uległ również konflikt izraelsko-palestyński – ataki Hamasu z 7 października i późniejsza ofensywa Izraela w Strefie Gazy spowodowały wysoką liczbę ofiar cywilnych oraz kryzys humanitarny, szczególnie dotykający najmłodszych (ONZ, UNICEF 2023).

nie są w stanie ochronić ludzkości przed głębokimi kryzysami społecznymi i moralnymi wywołanymi przez konflikty zbrojne.

Powracając do zagadnienia klasyfikacji współczesnych pokoleń, warto przywołać propozycję Neila Howe'a i Williama Straussa zawartą w ich przełomowej publikacji *Pokolenia* (1991)⁸. Autorzy zaprezentowali w niej systematykę amerykańskich pokoleń XX w., obejmującą m.in. „pokolenie GI”, czyli uczestników II wojny światowej⁹, nazywanych później „najwspanialszym pokoleniem”. Pojęcie upowszechnił amerykański dziennikarz Tom Brokaw w książce *The Greatest Generation* (1998)¹⁰, opisującej losy osób urodzonych w latach 1901–1925 i wychowanych w realiach wielkiego kryzysu. Pokolenie to wyróżniało się wytrwałością i zaangażowaniem zarówno na froncie, jak i w działaniach wspierających. Jego kolektywny wysiłek na rzecz odbudowania świata po II wojnie światowej stał się symbolem solidarności i odporności¹¹, a doświadczenia tej generacji zajmują kluczowe miejsce w badaniach nad wpływem doświadczeń pokoleniowych na system wartości, tożsamość i postawy obywatelskie państw zachodnich.

Po okresie „najwspanialszego pokolenia” nastał czas tzw. cichego pokolenia (*Silent Generation*), obejmującego osoby urodzone w latach 1925–1945. W dyskursie publicznym często bywa ono kojarzone z konformizmem i podporządkowaniem obowiązującym normom, jednak w rzeczywistości było świadkiem, a niekiedy także aktywnym uczestnikiem kluczowych przemian społecznych i kulturowych drugiej połowy XX w., takich jak ruch praw obywatelskich w Stanach Zjednoczonych, druga fala feminizmu czy rebelia Stonewall, stanowiąca przełom w historii emancypacji osób nieheteronormatywnych. Doświadczenia cichego pokolenia stanowią istotny punkt odniesienia dla współczesnych ruchów aktywistycznych. W latach 70. XX w. nastroje te zaczęły jednak słabnąć wraz z pojawieniem się epidemii AIDS, która unaoczniała istniejące nierówności społeczne, nasiliła stygmatyzację osób LGBT+ i wstrząsnęła społeczeństwami zachodnimi¹². Kryzys ten stał się katalizatorem przemian w świadomości zbiorowej, redefiniując znaczenie solidarności i odpowiedzialności społecznej.

Osoby urodzone w latach 1946–1964, określane mianem *Baby Boomers*, zawdzięczają swoją nazwę powojennemu wyżowi demograficznemu oraz

⁸ N. Howe, W. Strauss, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, William Morrow and Company, New York 1991.

⁹ Termin „GI” pierwotnie odnosił się do wyposażenia wojskowego, a później stał się potoczną nazwą całej generacji.

¹⁰ T. Brokaw, *The Greatest Generation*, Random House, New York 1998.

¹¹ J.M. Twenge, *Pokolenia...*, dz. cyt., s. 80.

¹² Przy czym trudno w tym miejscu nie dodać, że kraje Afryki wciąż mierzą się z epidemią AIDS i innymi chorobami zakaźnymi, którym można by zapobiec dzięki lepszemu dostępowi do służby zdrowia i edukacji.

towarzyszącej mu stabilizacji społeczno-gospodarczej. Pokolenie to wzrastało w okresie dynamicznego rozwoju gospodarczego, ekspansji kultury masowej i rosnących aspiracji społecznych, będąc świadkiem kluczowych wydarzeń historycznych, takich jak wojna w Wietnamie, eksploracja kosmosu czy rewolucja seksualna. W literaturze przedmiotu *Baby Boomers* opisywani są jako generacja, której ambicja, dążenie do sukcesu i silne przywiązanie do pracy sprzyjały ugruntowaniu pozycji klasy średniej i rozwojowi kultury konsumpcyjnej, a równocześnie odegrali oni istotną rolę w przenikaniu wartości kontrkultury lat 60. i 70. do głównego nurtu, co przyczyniło się do wzmocnienia indywidualizmu oraz większej akceptacji dla osób LGBT+ i różnorodnych modeli rodzin. Pomimo znaczącego wkładu w przemiany społeczne generacja ta mierzy się dziś z wyzwaniami takimi jak wysoki poziom stresu czy podatność na dezinformację i teorie spiskowe. Zjawiska te są często interpretowane w opracowaniach naukowych jako konsekwencja szybkich przemian technologicznych i medialnych, które redefiniują sposoby uczestnictwa w życiu publicznym¹³.

W odróżnieniu od *Baby Boomers*, definiowanych przede wszystkim przez doświadczenia kontrkultury i dobrobytu powojennego, generacja X dorastała w świecie stopniowo zdominowanym przez technologie komunikacyjne i kulturę popularną. Termin ten został spopularyzowany przez Douglasa Couplanda w 1991 r. i odnosi się do osób urodzonych w latach 1965–1979¹⁴. Generacja ta była świadkiem dynamicznych przemian technologicznych – od rozwoju telewizji po gwałtowny wzrost znaczenia internetu, które kształtowały jej styl życia, kulturę i relacje społeczne. Pokoleniu temu przypisuje się niezależność, cynizm oraz silne przywiązanie do kultury popularnej, w tym fascynację grami wideo. Jednocześnie doświadczenia związane z rosnącą liczbą rozwodów i przemianami ról społecznych miały sprzyjać kształtowaniu wśród przedstawicieli generacji X postaw takich jak niezależność, pragmatyzm czy sceptycyzm wobec instytucji¹⁵. Procesy zapoczątkowane w tym okresie, takie jak erozja solidarności społecznej czy narastające nierówności, rezonują we współczesnych społeczeństwach, sprzyjając wzrostowi popularności autorytarnych przywódców. Kryzys finansowy z 2008 r. dodatkowo pogłębił wspomniane nierówności, osłabił poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego tej generacji i wymusił adaptację do coraz bardziej niestabilnej rzeczywistości¹⁶.

¹³ Tamże, s. 99, 111, 164.

¹⁴ D. Coupland, *Generation X: Tales for an Accelerated Culture*, St. Martin's Press, New York 1991. Polskie wydanie: Coupland D., *Pokolenie X. Opowieści na czasy przyspieszającej kultury*, przeł. J. Rybicki, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999.

¹⁵ J.M. Twenge, *Pokolenia...*, dz. cyt., s. 236, 238.

¹⁶ Tamże, s. 179–273.

Kolejną wyraźnie wyodrębnioną kohortą, która ukształtowała się na przełomie XX i XXI w., było pokolenie Y, określane mianem millenialsów (1980–1994). Przedstawiciele tej generacji dorastali w okresie powszechnego dostępu do internetu i mediów cyfrowych, które znacząco przekształciły sposoby komunikacji i relacje jednostek z otoczeniem. Rzeczywistość społeczno-ekonomiczna millenialsów charakteryzuje się wyraźnymi napięciami: rosnące dochody kontrastują z wysokimi kosztami życia, pracy opiekuńczej oraz presją aspiracji wzmacnianą przez medialną widoczność kultury celebrytów. Nierówności ekonomiczne w obrębie tego pokolenia potęgują poczucie niesprawiedliwości, sprzyjając polaryzacji społecznej i radykalizacji części mężczyzn, co znajduje odzwierciedlenie w ich wyborach politycznych¹⁷. Jednocześnie system medialny, intensywnie eksponujący globalne kryzysy i napięcia, wzmacnia indywidualizm i utrudnia wspólnotowe reakcje na problemy strukturalne. W konsekwencji millenialsi jawią się jako pokolenie pełne sprzeczności: otwarte na zmiany, a zarazem zmagające się z niestabilnością społeczną, ekonomiczną i ekologiczną¹⁸.

Nazewnictwo odnoszące się do najnowszych pokoleń cechuje się rosnącą niejednoznacznością, uzależnioną zarówno od kontekstu kulturowego, jak i przyjętych kryteriów klasyfikacyjnych. Osoby urodzone po 1996 r. najczęściej określa się mianem „generacji Z”, choć w obiegu funkcjonują również inne określenia, takie jak *iGeneration*. W poszczególnych regionach świata stosowane są dodatkowe kategorie, jak *Post-1990s Youth* w Chinach. Szerzej charakterystyka tej generacji zostanie omówiona w kolejnym podrozdziale.

Ostatnia kohorta, nazywana „generacją alfa”, obejmuje osoby urodzone od 2010/2012 r. i dorastające w warunkach gwałtownego postępu technologicznego oraz złożonych wyzwań społecznych, których długofalowych konsekwencji nie sposób jeszcze jednoznacznie przewidzieć¹⁹.

Krytyczna refleksja nad przedstawioną charakterystyką pokoleń ujawnia szereg problematycznych kwestii związanych z ich definiowaniem oraz wykorzystaniem w analizach kulturoznawczych. Podziały pokoleniowe opierają się na arbitralnie wyznaczonych granicach, które rzadko oddają złożoność i płynność procesów historycznych, technologicznych czy kulturowych. W konsekwencji ich praktyczna użyteczność okazuje się ograniczona, a same klasyfikacje mogą prowadzić do nadmiernych uproszczeń. Granice między pokoleniami – jak widać powyżej – wyznaczane są zazwyczaj na podstawie wybranych wydarzeń historycznych lub przełomów technologicznych, które mają definiować daną grupę wiekową i jej wybory. Takie podejście pomija

¹⁷ W literaturze akcentuje się związek między prekaryzacją rynku pracy a wzrostem atrakcyjności politycznych narracji opartych na nacjonalizmie, antyfeminizmie i sprzeciwie wobec migracji.

¹⁸ Tamże, s. 276–405.

¹⁹ Nazwy pokoleń: *Ich znaczenia...*, dz. cyt.

jednak fakt, że przemiany społeczne zachodzą stopniowo i bywają odmiennie doświadczane w zależności od kontekstu geograficznego, ekonomicznego czy kulturowego. Na przykład zróżnicowany dostęp do nowych technologii w różnych regionach świata podważa uniwersalność cech przypisywanych całym pokoleniom. Dodatkowym problemem jest trudność w odróżnieniu efektów kohorty od efektów wieku. Na przykład skłonność młodych ludzi do szybszego przyswajania technologii może wynikać raczej z etapu życia, w którym dominuje elastyczność poznawcza i otwartość na zmiany, niż z samej przynależności do określonej generacji. W konsekwencji wiele cech przypisywanych pokoleniom może być *de facto* wynikiem cyklu życia, a nie specyficznych doświadczeń społeczno-kulturowych. Ponadto charakterystyki generacyjne często ignorują różnice wewnętrzne, wynikające m.in. z klasy społecznej, koloru skóry, płci czy miejsca zamieszkania. Homogenizacja pokoleń w narracjach medialnych i akademickich sprzyja utrwalaniu uproszczonych stereotypów, które mogą być wykorzystywane w sposób instrumentalny – np. w marketingu czy polityce – bez rzeczywistego zrozumienia złożoności i heterogeniczności danego pokolenia. Wreszcie, podziały pokoleniowe nierzadko wzmacniają fałszywe przekonanie o istnieniu wyraźnych konfliktów międzypokoleniowych. Tego rodzaju narracje pomijają współzależności i wspólne interesy łączące różne grupy wiekowe, co prowadzi do nadmiernych uproszczeń i może generować niepotrzebne podziały społeczne, zamiast sprzyjać zrozumieniu i dialogowi.

Jednocześnie, ze względu na swoją popularność w badaniach społecznych i medialnym dyskursie, podziały te funkcjonują jako istotna rama komunikacyjna. Choć mogą pełnić rolę użytecznego narzędzia analitycznego, wymagają krytycznego podejścia oraz stałej refleksji nad ich ograniczeniami, aby nie zaciemniały rzeczywistej dynamiki społecznej²⁰. Powstaje tu swoisty paradoks metodologiczny: mimo świadomości ich redukcjonizmu i problematyczności badaczki i badacze zmuszeni są sięgać po te kategorie, aby wpisać swoje analizy w szersze ramy interpretacyjne oraz jednocześnie problematyzować samo pojęcie pokolenia i jego badawczą użyteczność.

W kolejnej części tekstu koncentruję się na analizie generacji Z, odwołując się do badań prowadzonych w ostatnich trzech dekadach. Jednocześnie podejmuję próbę wymknięcia się wspomnianemu paradoksowi metodologicznemu, stosując perspektywę intersekcyjną oraz akcentując wewnętrzne zróżnicowanie i napięcia w obrębie samego pokolenia. Takie podejście pozwala nie tylko uniknąć nadmiernych uogólnień, ale także uchwycić złożoność doświadczeń generacji Z, wynikającą z różnic związanych z płcią, klasą społeczną, kolorem skóry, statusem ekonomicznym czy kontekstem geograficznym.

²⁰ T. Carter, *Preparing Generation Z for the Teaching Profession*, "SRATE Journal" 2018, Vol. 27, Issue 1, s. 1–8.

Wyzwania globalnego rynku pracy – pokolenie Z w rzeczywistości VUCA

Pokolenie Z, obejmujące osoby urodzone w latach 1995–2012, będzie dominować na uczelniach wyższych do około 2030 r.²¹ Tymczasem poprzedzające je pokolenie Y, czyli millenials, w większości zakończyło już edukację akademicką i aktywnie uczestniczy na rynku pracy, współpracując z przedstawicielami pokolenia X oraz boomersami²². Tym samym, w kontekście współobecności różnych generacji w przestrzeni akademickiej i zawodowej, szczególnego znaczenia nabierają kompetencje związane ze zrozumieniem i wrażliwością międzypokoleniową. Jak zauważa Dominique Tual, współpraca między przedstawicielami co najmniej trzech generacji wymaga budowania „mostów porozumienia”, które uwzględniają różnice wynikające z odmiennych doświadczeń życiowych, stylów komunikacji oraz oczekiwań zawodowych²³.

W kontekście globalnego rynku pracy oraz dynamicznie zmieniającego się otoczenia gospodarczego coraz częściej wykorzystuje się akronim VUCA (*volatility, uncertainty, complexity, ambiguity*). Termin ten, wprowadzony pod koniec lat 80. XX w. w amerykańskiej szkole wojskowej, znalazł szerokie zastosowanie w analizach globalnych rynków pracy, strategii zarządzania oraz międzynarodowej mobilności zawodowej. Służy on do charakteryzowania środowiska funkcjonowania jednostek i instytucji, które cechuje zmienność, niepewność, złożoność i niejednoznaczność. Adriana Codreanu zauważa, że pojęcie to stało się niemal banalne z powodu częstego użycia, jednocześnie podkreślając jego przydatność w opisie współczesnych wyzwań związanych z rozwojem młodego pokolenia. Generacja Z dorasta w świecie gwałtownych zmian technologicznych i społecznych, co wymaga elastyczności adaptacyjnej, ale też łączy się z poczuciem niestabilności i stresem, istotnie wpływającymi na dobrostan psychiczny²⁴.

Wobec powyższych uwag nasuwa się pytanie o to, w jaki sposób współczesne teksty kultury odzwierciedlają relacje międzypokoleniowe oraz procesy

²¹ C. Seemiller, M. Grace, *Generation Z: Educating and Engaging the Next Generation of Students*, „About Campus” 2017, Vol. 22, Issue 3, s. 21–26.

²² *Gen Z: Step Aside Millennials*, Barclays, 2018, https://www.ib.barclays/content/dam/barclaysmicrosites/ibpublic/documents/our-insights/gen-z/Leaflet%20Generation_Z.pdf?fbclid=IwAR0e8BmrWF7hSOMYa24y3t2RLOOXC5avEwBO8D3i89UtRP91CYsM8x-TxIo [dostęp: 2024/11/26].

²³ D. Tual, *Gen Z in a VUCA World*, w: *English Medium Instruction at European Universities*, red. L. Szczuka-Dorna, K. Matuszak, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2021, s. 153–158.

²⁴ A. Codreanu, *A VUCA Action Framework for a VUCA Environment. Leadership Challenges and Solutions*, „Journal of Defense Resources Management” 2016, Vol. 7, Issue 2, s. 31–38.

charakterystyczne dla rzeczywistości VUCA? Czy narracje te akcentują przede wszystkim kontrasty między wartościami różnych generacji, czy też poszukują płaszczyzn porozumienia? Nie mniej istotne jest także zbadanie, w jaki sposób dynamika współczesnych procesów społecznych znajduje odzwierciedlenie w strukturze narracyjnej, fabule i sposobie kreowania postaci. Tak ukierunkowana analiza tekstów kultury umożliwia uchwycenie sposobów, w jakie młodsze pokolenia interpretują i negocjują swoją pozycję w szybko zmieniającym się świecie, a także sprzyja lepszemu zrozumieniu relacji między współczesnymi realiami społecznymi a ich artystyczną reprezentacją. Teksty kultury mogą pełnić funkcję zwierciadła, ukazując, jak młodzi ludzie adaptują się (bądź nie) do dynamicznego środowiska XXI w. Pytania o wpływ mediów społecznościowych, nowych technologii czy globalnych kryzysów na relacje międzyludzkie oraz decyzje życiowe i zawodowe otwierają pole do refleksji nad mechanizmami adaptacyjnymi tego pokolenia. Szczególnie interesujące jest, czy narracje kulturowe wskazują na alternatywne strategie radzenia sobie z rzeczywistością, np. próby redefiniowania tradycyjnych wzorców kariery i relacji społecznych.

Generacja Z, nowe technologie i zdrowie psychiczne

Już ponad dekadę temu raporty organizacji Common Sense Media donosiły, że odsetek dzieci w wieku 8 lat, korzystających z urządzeń mobilnych, wzrósł do 72%²⁵. Z kolei analiza globalnych trendów z kwietnia 2024 r. pokazuje, że ponad 95% osób w wieku 16–24 lat korzysta z internetu głównie w celach związanych z mediami społecznościowymi oraz aplikacjami komunikacyjnymi, takimi jak czaty i wiadomości tekstowe²⁶. Czas spędzany na korzystaniu z mediów społecznościowych przez amerykańskich nastolatków w wieku 13–18 lat wzrósł od 2015 r. z 6 godzin i 40 minut do 8 godzin i 39 minut dziennie w roku 2021. W przypadku dzieci w wieku 8–12 lat czas ekranowy wzrósł z 4 godzin i 36 minut do 5 godzin i 33 minut dziennie. Tak znaczący wzrost potwierdza rosnącą rolę urządzeń cyfrowych w codziennym życiu dzieci i młodzieży oraz wskazuje na ich coraz silniejszy wpływ na procesy socjalizacji i kształtowanie tożsamości²⁷.

²⁵ Common Sense Media, *Zero to Eight: Children's Media Use in America 2013*, Media Release, 28.10.2013, <https://www.commonsensemedia.org/press-releases/new-research-from-common-sense-media-reveals-mobile-media-use-among-young-children-has-tripled-in-two> [dostęp: 2024/11/27].

²⁶ S. Kemp, *Digital Global Statshot*. Datareportal, kwiecień 2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-april-global-statshot> [dostęp: 2024/11/27].

²⁷ Common Sense Media, *The Common Sense Census: Media Use by Teens and Tweens 2021*, 2022, https://www.commonsensemedia.org/sites/default/files/research/report/2022-in-fographic-8-18-census-final-web_0.pdf [dostęp: 2024/11/27].

W krajach rozwiniętych prawie każde dziecko ma dziś dostęp do internetu i spędza w nim znaczną część dnia. Nowoczesne technologie cyfrowe oraz szybki rozwój internetu zrewolucjonizowały sposób spędzania czasu wolnego, przesuwając znaczną część aktywności młodych osób do przestrzeni cyfrowej kosztem tradycyjnych form zabawy na świeżym powietrzu²⁸. Telefony komórkowe i tablety szybko zastąpiły telewizję jako podstawowe narzędzie do zabawiania lub swoistej formy „opieki” nad bardzo małymi dziećmi. Najnowsze analizy, takie jak książka Jonathana Haidta *The Anxious Generation* (2024), wskazują na głębokie zmiany w naturze dzieciństwa, wynikające z powszechnego dostępu do urządzeń mobilnych i eksplozji mediów społecznościowych. Dorastanie w stałej obecności technologii cyfrowych prowadzi do przekształcenia relacji rodzinnych i rówieśniczych, oferując młodzieży alternatywne formy uczestnictwa w cyberprzestrzeni, które choć atrakcyjne i angażujące, mogą równocześnie sprzyjać uzależnieniom oraz negatywnie oddziaływać na zdrowie psychiczne²⁹. Nie zaskakuje zatem, że wskaźniki depresji, samookaleczeń oraz prób samobójczych zaczęły gwałtownie rosnąć wśród nastolatków w Ameryce Północnej³⁰.

Brak osobistego kontaktu prowadzi do poczucia izolacji i nasilenia problemów emocjonalnych, które mają negatywny wpływ na zdrowie psychiczne³¹. Powszechne użycie smartfonów związane jest w badaniach z nasileniem problemów emocjonalnych, takich jak lęk, depresja czy poczucie samotności³². Część badaczy wskazuje, że smartfony mogą pełnić w życiu nastolatków funkcję

²⁸ F. Mougharbel, G.S. Goldfield, *Psychological correlates of Sedentary Screen Time Behaviour Among Children and Adolescents: A Narrative Review*, “Current Obesity Reports” 2020, Vol. 9, s. 493–511, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32870464> [dostęp: 2024/11/27].

²⁹ J. Haidt, *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood is Causing an Epidemic of Mental Illness*, Random House/Penguin, New York 2024; tenże, *End the Phone-Based Childhood Now*, “The Atlantic”, 13.03.2024, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2024/03/teen-childhood-smartphone-use-mental-health-effects/677722/> [dostęp: 2024/11/27].

³⁰ J.M. Twenge, T.E. Joiner, M.E. Duffy, A.B. Cooper, S.G. Binau, *Age, Period, and Cohort Trends in Mood Disorder Indicators and Suicide-Related Outcomes in a Nationally Representative Dataset, 2005–2017*, “Journal of Abnormal Psychology” 2019, Vol. 128, Issue 3, s. 185–199, <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/abn-abn0000410.pdf> [dostęp: 2024/11/27]; M.C. Mercado, K. Holland, R.W. Leemis, D.M. Stone, J. Wang, *Trends in Emergency Department Visits for Nonfatal Self-Inflicted Injuries Among Youth Aged 10 to 24 Years in the United States, 2001–2015*, “Journal of the American Medical Association”, 21.11.2017, <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2664031> [dostęp: 2024/11/27]; H. Hedegaard, S.C. Curtin, M. Warner, *Suicide Mortality in the United States, 1999–2017*, NCHS Data Brief, nr 330, listopad 2018, National Center for Health Statistics, <https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db330.htm> [dostęp: 2024/11/27].

³¹ J.M. Twenge, *Pokolenia...*, dz. cyt.

³² Taż, iGen. Dlaczego dzieciaki dorastające w erze smartfonów są mniej zbuntowane, bardziej tolerancyjne, mniej szczęśliwe i kompletnie nieprzygotowane do dorosłości i co to oznacza dla nas wszystkich, przeł. O. Dziedzic, Smak Słowa, Sopot 2023.

uzależniającą w stopniu porównywalnym do nałogu nikotynowego³³. W literaturze naukowej coraz częściej podejmuje się próby analizy i klasyfikacji tzw. obsesji na punkcie mediów społecznościowych jako uzależnienia o charakterze neurologicznym, analogicznego do uzależnienia od gier komputerowych³⁴. Zjawisko to bywa określane mianem uzależnienia od dopaminy, wyzwalanej przez treści generowane w mediach społecznościowych. Prowadzi ono do nasilonego lęku, depresji i izolacji społecznej, a mechanizm nieustannej stymulacji i natychmiastowej gratyfikacji sprzyja głębokim zmianom w funkcjonowaniu emocjonalnym i społecznym młodych użytkowników³⁵.

Wydłużenie czasu korzystania z urządzeń cyfrowych i mediów społecznościowych obserwuje się również w innych krajach rozwiniętych, np. Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Australii czy nordyckich. Dopiero zastosowanie perspektywy intersekcyjnej pozwala jednak dostrzec subtelne różnice w tej dynamice, ujawniające zróżnicowania związane z płcią, kolorem skóry, pochodzeniem etnicznym czy statusem ekonomicznym. Badania pokazują np., że chłopcy spędzają średnio więcej czasu przy ekranach niż dziewczęta, ale to właśnie dziewczęta częściej doświadczają problemów wynikających z uzależnienia od mediów społecznościowych³⁶. Może to wskazywać na odmienne mechanizmy i uwarunkowania społeczne kształtujące użycie technologii w obu grupach.

Badania pokazują ponadto, że dzieci czarne i latynoskie korzystają z technologii częściej niż dzieci białe, co częściowo wiąże się z rolą urządzeń cyfrowych jako głównego źródła rozrywki i komunikacji w społecznościach o ograniczonym dostępie do alternatywnych form spędzania czasu. Z kolei dzieci z rodzin o wyższych dochodach rzadziej wykorzystują media do celów czysto rozrywkowych, ponieważ mają większe możliwości uczestniczenia w zajęciach pozaszkolnych, sporcie czy w innych aktywnościach wspierających rozwój³⁷. Analizy te wskazują na złożoność relacji między dostępem

³³ *Disease Interrupted: Tobacco Reduction and Cessation*, red. C. Els, D. Kunyk, P. Selby, CAN-ADAPTT/CAMH, Toronto 2012, <https://www.camh.ca/en/camh-news-and-stories/new-camh-publication-disease-interrupted> [dostęp: 2024/11/27].

³⁴ CAMH (Centre for Addiction and Mental Health), *The Well-Being of Ontario Students: Findings from the 2021 Ontario Student Drug Use and Health Survey (OSDUHS)*, 2021, <https://www.camh.ca/-/media/files/pdf---osduhs/2021-osduhs-report-summary-pdf.pdf> [dostęp: 2024/11/27].

³⁵ A. Hmidan, D. Seguin, E.G. Duerden, *Media Screen Time Use and Mental Health in School-Aged Children During the Pandemic*, „BMC Psychology” 2023, Vol. 11, artykuł 202.

³⁶ R. Ciacchini, G. Orrù, E. Cucurnia, S. Sabbatini, F. Scafuto, A. Lazzarelli, M. Miccoli, A. Gemignani, C. Conversano, *Social Media in Adolescents: A Retrospective Correlational Study on Addiction*, „Children (Basel)” 2023, Vol. 10, Issue 2, s. 278, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36832407/> [dostęp: 2024/11/27].

³⁷ Common Sense Media, *The Common Sense Census...*, dz. cyt. W raporcie stosowane są określenia „Black”, „White” oraz „Hispanic/Latino children”, które trudno

do technologii, statusem społecznym i uczestnictwem w kulturze cyfrowej. Sugerują one, że sposób korzystania z mediów cyfrowych jest uwarunkowany jest nie tylko czynnikami ekonomicznymi i społecznymi, lecz także poziomem kompetencji oraz dostępem – zarówno dzieci, jak i ich rodziców – do edukacji medialnej.

Badając teksty kultury przedstawiające doświadczenia pokolenia Z, należy zwrócić uwagę na to, w jaki sposób ukazują one perspektywę „cyfrowych tubylców”, dla których technologia stanowi integralny element codzienności. Istotne jest również, czy narracje te akcentują pozytywne aspekty dorastania w erze cyfrowej, takie jak kreatywność i innowacyjność, czy raczej koncentrują się na wyzwaniach, w tym uzależnieniu i izolacji społecznej.

Kolejnym istotnym zagadnieniem jest wpływ mediów społecznościowych na zdrowie psychiczne bohaterów i bohaterek, zwłaszcza zależność między ich użytkowaniem a lękiem, depresją i samotnością. Warto także przyjrzeć się temu, w jaki sposób teksty kultury ukazują adaptację młodych ludzi do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej i technologicznej, uwzględniając intersekcyjne uwarunkowania wynikające z płci, koloru skóry czy statusu ekonomicznego. Taka perspektywa otwiera nowe pola interpretacyjne, które pozwalają uchwycić zarówno cyfrowy wymiar dzieciństwa, jak i jego szerszy kontekst społeczno-kulturowy.

Nowe technologie, stare paradygmaty – wyzwania edukacyjne pokolenia Z

Badania wskazują, że aż 97% uczniów z pokolenia Z regularnie korzysta z mediów społecznościowych w trakcie dnia szkolnego, przy czym jedynie niewielki odsetek (1,4%) wykorzystuje je w celach edukacyjnych³⁸. Smartfony nastolatków generują stały strumień powiadomień, co dodatkowo nasila problem deficytu uwagi i trudności z koncentracją. Jedno z badań wykazało, że przeciętny nastolatek otrzymuje 237 powiadomień dziennie, średnio około 15 na godzinę. Około 23% z nich pojawia się w godzinach lekcyjnych, a 5% w nocy. Najpopularniejsza obecnie aplikacja, TikTok, bywa opisywana jako „nieodparta”, oferująca natychmiastową gratyfikację w formie krótkich treści i łatwych w obsłudze interakcji, które algorytm szybko dopasowuje do zainteresowań i nastroju użytkownika³⁹. „Dopaminowy zastrzyk” generowany

przetłumaczyć na polski kontekst kulturowy. Stąd zastosowanie określeń „czarne”, „białe” i „latynoskie” jako terminów równoważnych i z założenia niedyskryminujących.

³⁸ Tamże.

³⁹ J. Radesky, H.M. Weeks, A. Schaller, M. Robb, S. Mann, A. Lenhart, *Constant Companion: A Week in the Life of a Young Person's Smartphone Use*, Common Sense Media,

przez niekończące się krótkie filmiki powoduje, iż młodzi widzowie mają trudności z koncentracją na zajęciach prowadzonych w tradycyjny, wolniejszy sposób. „Zrobiliśmy z dzieci sklep z cukierkami” – zauważył jeden z ekspertów w artykule opublikowanym w „Wall Street Journal”⁴⁰. Problem deficytu uwagi obserwuje się nie tylko wśród dzieci w krajach zachodnich, lecz także wśród osób studiujących aż do 24. roku życia⁴¹. Spadek kompetencji czytelniczych wśród młodzieży w wieku 14–24 lat oraz malejące zainteresowanie lekturą tekstów akademickich na uczelniach wiąże się z oddziaływaniem mediów społecznościowych oraz postępującą erozją nawyków czytelniczych⁴².

Jak podkreśla Doug Lemov w artykule *Take Away Their Cellphones*⁴³, intensywne korzystanie z urządzeń mobilnych wpływa negatywnie na procesy poznawcze, obniżając efektywność uczenia się oraz zdolność do głębszego zaangażowania w wymagające intelektualnie aktywności. Telefony, często nazywane „bronią masowego rozproszenia”, odciągają uwagę uczniów, obniżając jakość nauki i pogarszając osiągnięcia edukacyjne⁴⁴. W przypadku trudności ze skupieniem uwagi, realizacja bardziej wymagających zadań staje się wyzwaniem zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli. Lemov argumentuje, że odłączenie uczniów od telefonów komórkowych w środowisku

26.09.2023, https://www.commonssensemedia.org/sites/default/files/research/report/2023-cs-smartphone-research-report_final-for-web.pdf [dostęp: 2024/11/27].

⁴⁰ J. Jargon, *TikTok Brain Explained: Why Some Kids Seem Hooked on Social Media Feeds*, „Wall Street Journal”, 2.04.2022, <https://www.wsj.com/articles/tiktok-brain-explained-why-some-kids-seem-hooked-on-social-video-feeds-11648866192?mod=e2tw> [dostęp: 2024/11/27]; P.W. Bennett, *Broken Classrooms: Why Teachers and Parents Don't Stand a Chance*, „National Post”, 30.12.2022, <https://nationalpost.com/news/broken-classrooms-why-teachers-and-parents-dont-stand-a-chance> [dostęp: 2024/11/27].

⁴¹ A. Zafar, *Social Media Gets Teens Hooked While Feeding Aggression and Passivity, and Researchers Think They Know Why*, „CBC News”, 16.11.2023, <https://www.cbc.ca/news/health/smartphone-brain-nov14-1.7029406#> [dostęp: 2024/11/27].

⁴² J.A. Huss, S. Eastep, *The Perceptions of Students Toward Online Learning at a Mid-western University: What Are Students Telling Us and What Are We Doing About It?*, „Inquiry in Education” 2013, Vol. 4, Issue 2, artykuł 5, <https://digitalcommons.nl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1084&context=ie> [dostęp: 2025/11/23].

⁴³ D. Lemov, *Take Away Their Cellphones*, „Education Next” 2022, Vol. 22, Issue 4, <https://www.educationnext.org/take-away-their-cellphones-rewire-schools-belonging-achievement/> [dostęp: 2024/11/27].

⁴⁴ P.W. Bennett, *Broken Classrooms...*, dz. cyt.; tenże, *Pandemic Education Fallout: Learning Loss, Collateral Damage and Canada's Schools*, Cardus Foundation Canada, 29.11.2023, https://www.researchgate.net/publication/376078466_PANDEMIC_FALLOUT_Learning_Loss_Collateral_Damage_and_Recovery_in_Canada's_Schools_Research_Report_Cardus_Foundation_November_30_2023 [dostęp: 2024/11/27]; tenże, *Weapons of Mass Distraction: Curbing Social Media Addiction and Reclaiming the Smartphone Generation*, Macdonald-Laurier Institute, <https://macdonaldlaurier.ca/weapons-of-mass-distraction-curbing-social-media-addiction-and-reclaiming-the-smartphone-generation/> [dostęp: 2024/11/27].

edukacyjnym może poprawić ich relację ze szkołą, wzmacniając poczucie przynależności i przyczyniając się do lepszych wyników w nauce. W obliczu tych wyzwań nauczyciele i nauczycielki coraz bardziej potrzebują wsparcia w kształtowaniu u studentów i uczniów „nawyku uwagi”, stanowiącego kluczowy warunek efektywnego procesu uczenia się.

Warto podkreślić, że znajomość technologii w przypadku generacji Z nie przekłada się automatycznie na wysoki poziom kompetencji cyfrowych w kontekście akademickim. Jak zauważa Twenge, wiele osób studiujących ma trudności z odróżnieniem informacji wartościowych od niewiarygodnych, co istotnie ogranicza możliwości efektywnego wykorzystania zasobów online w procesie kształcenia⁴⁵. Aż 40% użytkowników generacji Z preferuje TikTok i Instagrama jako główne narzędzia wyszukiwania informacji, co stanowi wyzwanie dla edukatorów przyzwyczajonych do tradycyjnych, opartych na weryfikacji źródeł, metodach zdobywania wiedzy o świecie⁴⁶.

Choć część kadry akademickiej unika sztywnych klasyfikacji pokoleniowych, generacja Z wyraźnie wyróżnia się na tle wcześniejszych kohort, co generuje nowe wyzwania dydaktyczne. Badania pokazują, że studenci i studentki z tej grupy preferują elastyczne formy kształcenia, łączące dostęp do treści online z realnymi interakcjami w świecie offline. Szczególnie znaczenie mają tu quizy internetowe oraz materiały multimedialne, które wspierają proces uczenia się krok po kroku. Zjawisko to rodzi pytanie, w jakim stopniu tradycyjne modele edukacji są w stanie odpowiedzieć na oczekiwania generacji cyfrowych tubylców⁴⁷.

W pracy *Gen Z Students Are Filling Our Online Classrooms: Do Our Teaching Methods Need a Reboot?* z 2024 r. Jennifer A. Huss proponuje innowacyjne strategie dydaktyczne, takie jak wykorzystanie interaktywnych narzędzi cyfrowych, promowanie aktywnego uczenia się oraz dostosowywanie treści kursów do specyficznych potrzeb pokolenia Z⁴⁸. W ten trend wpisuje się również propozycja tworzenia materiałów wizualnych i angażujących treści. Narzędzia takie jak filmy TED czy mikrofilmy edukacyjne okazują się znacznie bardziej efektywne w przekazywaniu wiedzy niż tradycyjne wykłady czy teksty akademickie⁴⁹. Studenci i studentki z pokolenia Z oczekują również

⁴⁵ J.M. Twenge, *iGen. Dlaczego dzieciaki...*, dz. cyt.

⁴⁶ W. Pogue, *Move Over Google: TikTok is the Go-To Search Engine for Gen Z*, „Adweek”, 4.08.2022, <https://www.adweek.com/social-marketing/move-over-google-tiktok-is-the-go-to-search-engine-for-gen-z> [dostęp: 2025/11/23].

⁴⁷ J.A. Huss, S. Eastep, *The Perceptions of Students...*, dz. cyt.

⁴⁸ J.A. Huss, *Gen Z Students Are Filling Our Online Classrooms: Do Our Teaching Methods Need a Reboot?*, Park University, 2023, <https://www.jstor.org/stable/community.38510245> [dostęp: 2024/11/26].

⁴⁹ M. Vizcaya-Moreno, R.M. Perez-Canavares, *Social Media Used and Teaching Methods Preferred by Generation Z Students in the Nursing Clinical Learning Environment:*

od wykładowców osobistego zaangażowania oraz budowania autentycznych relacji w przestrzeni offline⁵⁰. Jednym z efektywnych narzędzi w tym zakresie jest humor, który pomaga przełamywać dystans międzypokoleniowy i sprzyja budowaniu atmosfery sprzyjającej uczeniu się. Wykorzystanie humoru pozwala ponadto na redukcję napięcia oraz zwiększenie zaangażowania i zainteresowania treścią kursu⁵¹.

Analizując teksty kultury w kontekście specyfiki generacji Z, warto postawić pytania badawcze dotyczące sposobu, w jaki współczesne narracje filmowe, literackie czy serialowe odzwierciedlają kluczowe cechy tej generacji, uwzględniając jej unikalne preferencje, wyzwania oraz relacje z technologią. Pojawia się m.in. pytanie o to, w jaki sposób teksty kultury prezentują problem trudności w koncentracji wynikających z nadmiernego korzystania z urządzeń mobilnych. Interesujące wydaje się również pytanie o to, w jaki sposób młodzi bohaterowie i bohaterki radzą sobie z koniecznością krytycznej oceny danych w erze cyfrowej. Warto także zastanowić się, czy twórcy i twórczynie współczesnych narracji medialnych konstruują nowe modele instytucji i praktyk edukacyjnych, które akcentują wartość pogłębionego rozumienia, w przeciwieństwie do szybkiego dostępu do powierzchownych informacji.

Indywidualizm a kolektywizm – generacja Z w zróżnicowanych kontekstach kulturowych

Indywidualizm wśród przedstawicieli generacji Z przejawia się w silnym akcentowaniu tożsamości jednostkowej, autonomii oraz potrzeby wyrażania siebie, co znajduje odzwierciedlenie w podejściu do pracy, relacji społecznych i sposobów korzystania z technologii. Zjawisko to obecne jest również w kulturach tradycyjnie postrzeganych jako kolektywistyczne, takich jak kultura chińska. Analiza tego kontekstu pozwala nie tylko wyjść poza dominujące narracje skupione na perspektywie amerykańskiej, lecz także uchwycić

A Cross-Sectional Research Study, "International Journal of Environmental Research and Public Health" 2020, Vol. 17, Issue 21, s. 1–10, <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/21/8267/pdf>; J.A. Huss, *Gen Z Students Are Filling...*, dz. cyt.; J. Coopersmith, *Is Technology Making Us Dumber or Smarter? Yes*, „The Conversation”, 30.06.2017, <https://theconversation.com/is-technology-making-us-dumber-or-smarter-yes-58124> [dostęp: 2025/11/23].

⁵⁰ C. Seemiller, M. Grace, *Generation Z: A Century in the Making*, Routledge, London 2018.

⁵¹ J. Huss, *Chuckling All the Way to the Computer: Connecting with Your Online Students Through Humor*, w: *Teach Education Studies with a Sense of Humor: Why (and How to) Be a More Effective Education Studies Teacher and Laugh All the Way to Your Classroom*, red. K. Vaidya, University of Canberra, Canberra 2022, s. 35–53.

elementy wspólne dla doświadczeń młodych ludzi dorastających w różnych częściach świata⁵².

Od lat 80. XX w. Chińska Republika Ludowa doświadcza głębokich przemian napędzanych reformami gospodarczymi i procesami globalizacji. Pokolenie odpowiadające zachodnim millenialsom wyróżnia się rosnącym indywidualizmem, który kontrastuje z kolektywistycznymi wartościami dominującymi w okresie rewolucji kulturalnej (1966–1976). Symbolem tej przemiany stało się slangowe *ku*, będące chińską wersją *cool* i kojarzone z wolnością, odwagą oraz innowacyjnością. Współczesny chiński indywidualizm wszedł do głównego nurtu kultury młodzieżowej, jednak wielu przedstawicieli pokolenia Z wciąż podporządkowuje swoje wybory edukacyjne oczekiwaniom rodziców. Zjawisko to ujawnia napięcie między aspiracjami indywidualistycznymi a tradycyjnymi normami społecznymi⁵³. Jednocześnie należy podkreślić wewnętrzne zróżnicowanie kultury chińskiej. Ilustrują je badania Yana Yunxianga, które wskazują na wzrost materializmu oraz dążenie do niezależności wśród młodzieży pochodzącej ze wsi. Jednocześnie wielu młodych ludzi z obszarów wiejskich po ukończeniu szkoły podejmuje pracę w rolnictwie, co ukazuje napięcie między aspiracjami indywidualistycznymi a ograniczeniami strukturalnymi. Alternatywą dla pracy w rolnictwie staje się migracja do miast lub zdobycie wykształcenia umożliwiającego zatrudnienie w administracji państwowej, co wiąże się z wysokimi wymaganiami finansowymi i akademickimi. Tylko nieliczni młodzi ludzie osiągają ten cel, a droga ta często pozostaje powiązana z systemem edukacji oraz procesami socjalizacji politycznej promowanymi przez państwo⁵⁴.

Konsumpcjonizm w wiejskich rejonach Chin, takich jak Shaanbei, znacząco odbiega od miejskich wzorców, gdyż dostępność towarów ogranicza się tam głównie do dóbr użytkowych, takich jak żywność, odzież czy narzędzia rolnicze. Aby kupić książki, czasopisma czy uczestniczyć w bardziej zróżnicowanej rozrywce, młodzież musi udać się do stolicy powiatu

⁵² Warto podkreślić, że w Chinach tradycyjnie stosowano klasyfikację pokoleń opartą na numeracji, w której pierwsze pokolenie obejmowało osoby dorastające przed 1949 r., a piąte pokolenie tych, którzy dorastali po 1989 r. Jednak pod wpływem globalnych trendów chińskie media zaczęły stosować klasyfikacje oparte na roku urodzenia. We współczesnych dyskusjach o chińskiej młodzieży najczęściej pojawia się termin „pokolenie po 1980 r.” (*baling hou*), odnoszący się do około 200 mln osób urodzonych między 1980 a 1989 r. Termin ten obejmuje zarówno osoby zaliczane w kontekście zachodnim do pokolenia Y (millenialsów), jak i część przedstawicieli pokolenia Z. Zob. S. Rosen, *Contemporary Chinese Youth and the State*, „The Journal of Asian Studies” 2009, Vol. 68, Issue 2, s. 359–369.

⁵³ R.L. Moore, *Generation Ku: Individualism and China's Millennial Youth*, „Ethnology” 2005, Vol. 44, Issue 4, s. 357–376.

⁵⁴ Y. Yan, *Rural Youth and Youth Culture in North China*, „Culture, Medicine and Psychiatry” 1999, Vol. 23, s. 75–97.

lub miasta prefekturalnego. Tam też młodzież angażuje się w różnorodne aktywności kulturalne, takie jak koncerty, karaoke, internetowe kawiarnie czy protesty polityczne, natomiast młodzież wiejska w Shaanbei realizuje potrzeby rozrywkowe przez uczestnictwo w targach, festiwalach, trupach tanecznych czy karaoke. W gospodarstwach rolnych życie toczy się w wielopokoleniowych rodzinach, gdzie starsze pokolenie, nie opuszczając domu, przekształca przestrzeń domową w miejsce spotkań sąsiedzkich i gier. Na większych festiwalach młodzież korzysta z rozrywek oferowanych przez wędrownych handlarzy, artystów, trupy taneczne, a także podziwia występy nietypowych artystów⁵⁵.

Analizując indywidualizm generacji Z i jego reprezentację w tekstach kultury, warto zatem przyjrzeć się temu zjawisku w perspektywie różnic kulturowych i ekonomicznych. Pojawiają się tu pytania o to, jak ukazywane są napięcia między jednostkową ekspresją a oczekiwaniami rodziny i społeczeństwa oraz w jaki sposób różnicują się formy konsumpcji i rozrywki młodzieży wiejskiej i miejskiej. Współczesne *rural studies* podkreślają, że obszary wiejskie nie są ani jednorodne, ani statyczne, lecz charakteryzują się złożonością wynikającą z napięć między lokalnością a globalnymi procesami oraz między tradycją a nowoczesnością⁵⁶. Analiza reprezentacji młodzieży wiejskiej w tekstach kultury pozwala lepiej uchwycić, jak te napięcia są konceptualizowane i włączane w szersze dyskursy kulturowe.

Polityczne orientacje generacji Z – wewnętrzne podziały i współczesne formy radykalizacji

Analizy dezinformacji i procesów polaryzacyjnych stanowią kluczowy punkt odniesienia dla zrozumienia doświadczeń generacji Z, dorastającej w cyfrowym świecie zdominowanym przez media społecznościowe. Korzystając głównie z platform takich jak TikTok czy Instagram, młodzi użytkownicy narażeni są na funkcjonowanie w tzw. bańkach informacyjnych, które wzmacniają polaryzację poprzez dostarczanie treści zgodnych z już posiadanymi przekonaniami. Choć generacja Z cechuje się wysoką świadomością społeczną, pozostaje jednocześnie podatna na przyswajanie niezweryfikowanych informacji. Badania wskazują, że państwa takie jak Chiny i Rosja – podobnie jak inne podmioty geopolityczne – aktywnie generują treści dezinformacyjne, wykorzystując strategie marketingowe i reklamowe w celu zwiększenia

⁵⁵ A.Y. Chau, *Drinking Games, Karaoke Songs, and “Yangge” Dances: Youth Cultural Production in Rural China*, “Ethnology” 2006, Vol. 45, Issue 2, s. 161–172, <https://www.jstor.org/stable/4617572> [dostęp: 2024/11/27].

⁵⁶ R. Williams, *The Country and the City*, Chatto & Windus, London 1973.

ich zasięgu i wpływu społecznego⁵⁷. Dezinformacja ta obejmuje spektrum treści, od półprawd przez rozbudowane teorie spiskowe, po jawnie fałszywe informacje, których celem jest manipulowanie opinią publiczną, wpływanie na procesy polityczne, dyskredytowanie przeciwników lub pogłębianie podziałów społecznych. Kluczowym aspektem tego zjawiska jest zatarcie granicy między prawdą a fałszem, co prowadzi do chaosu informacyjnego i kryzysu wartości. Badania wskazują, że fałszywe wiadomości rozprzestrzeniają się średnio sześć razy szybciej niż te oparte na faktach⁵⁸.

Zjawisko dezinformacji w kontekście pokoleń szczególnie często analizowane jest w odniesieniu do procesów wyborczych, zwłaszcza w przypadku wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych w 2020 r. Były to wybory o najwyższej frekwencji w historii, z rekordowym udziałem młodszych wyborców w wieku 18–24 lat. Analitycy podkreślali ich kluczową rolę w zwycięstwie Joe Bidena. Według raportu CNBC z 2020 r. młodzi wyborcy z pokolenia Z w zdecydowanej większości poparli kandydatów Partii Demokratycznej, przy czym szczególnie wysokie wsparcie odnotowano wśród społeczności osób czarnych⁵⁹. Wyniki *exit poll* z wyborów prezydenckich w 2024 r. wskazują na istotne przesunięcia w preferencjach elektoratu. Zgodnie z danymi agencji Reuters Donald Trump uzyskał 46% głosów wśród wyborców latynoskich na poziomie krajowym, co oznacza wzrost o 14 punktów procentowych w porównaniu z rokiem 2020. Dane te podkreślają znaczącą dynamikę zmian w strukturze poparcia politycznego⁶⁰. W kluczowych stanach, takich jak Wisconsin, Georgia czy Pensylwania, Trump zwiększył również poparcie wśród czarnych wyborców, np. w Wisconsin z 8% do 20%⁶¹. W wyborach prezydenckich w 2024 r. odnotowano również istotne zmiany w preferencjach wyborczych młodych mężczyzn z pokolenia Z, którzy wcześniej popierali

⁵⁷ D. Kliman, A. Kendall-Taylor, K. Lee, J. Fitt, C. Nietzsche, *Digital Influence Tools Used by China and Russia*, w: *Dangerous Synergies: Countering Chinese and Russian Digital Influence Operations*, Center for a New American Security, <https://www.jstor.org/stable/resrep25314.8> [dostęp: 2024/11/27].

⁵⁸ R. Meyer, *The Grim Conclusions of the Largest-Ever Study of Fake News*, "The Atlantic", 8.03.2018, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2018/03/largest-study-ever-fake-news-mit-twitter/555104/> [dostęp: 2024/11/27].

⁵⁹ A.J. Hess, *The 2020 Election Shows Gen Z's Voting Power for Years to Come*, "CNBC", 18.11.2020, <https://www.cnbc.com/2020/11/18/the-2020-election-shows-gen-zs-voting-power-for-years-to-come.html> [dostęp: 2025/11/23].

⁶⁰ *Where Did Donald Trump Gain, and Lose, Ground with the 2024 US Electorate?*, Reuters, 18.12.2024, <https://www.reuters.com/world/us/results-nevada-exit-poll-us-presidential-election-2024-11-05/> [dostęp: 2025/11/23].

⁶¹ *Trump Makes Massive Gains with Hispanics Nationwide and Black Voters in Swing States: Exit Polls*, "New York Post", 6.11.2024, https://nypost.com/2024/11/06/us-news/trump-makes-massive-gains-with-hispanics-nationwide-and-black-voters-in-swing-states-exit-polls/?utm_source=chatgpt.com [dostęp: 2024/12/03].

Partię Demokratyczną, ale tym razem wykazali tendencję do głosowania na Partię Republikańską. Wzrost poparcia dla Trumpa wśród młodych mężczyzn, zwłaszcza białych, może wynikać z obaw ekonomicznych oraz wpływów radykalizacji⁶².

Zróżnicowania w wyborach politycznych dotyczą nie tylko podziałów etnicznych, lecz także stosunku do kobiet pełniących funkcje przywódcze, co podkreśla złożoność postaw młodych wyborców oraz konieczność uwzględniania w analizach czynników kulturowych, społecznych i demograficznych⁶³. Badania z 2021 r. wskazują, że młode kobiety pozytywnie oceniały osiągnięcia Kamali Harris, podczas gdy młodzi mężczyźni wyrażali bardziej krytyczne opinie. W przypadku Joe Bidena rozbieżność taka nie występowała, co sugeruje, że wizerunek kobiet na wysokich stanowiskach politycznych wywołuje bardziej spolaryzowane reakcje wśród młodych wyborców⁶⁴. Mężczyźni z pokolenia Z częściej niż ich rówieśniczki uważają, że kobiety nie są wystarczająco „twarde” do sprawowania funkcji politycznych (66% wobec 25%). Wyniki te sugerują, że postawy młodych mężczyzn są bardziej konserwatywne niż kobiet z tej samej kohorty, które w większym stopniu wspierają ideę równości płci w polityce⁶⁵.

Mamy zatem do czynienia z pokoleniem młodych ludzi, którzy organizują się i protestują przeciwko niesprawiedliwościom społecznym, współtworząc takie ruchy społeczne, jak *Black Lives Matter*, *Me Too* czy *March for Our Lives*, sprzeciwiający się przemocy związanej z dostępem do broni palnej⁶⁶. Równocześnie w sierpniu 2017 r. setki skrajnie prawicowych ekstremistów zjechały do Charlottesville w stanie Wirginia podczas jednego z największych i najbardziej brutalnych publicznych wystąpień białych suprematystów

⁶² *The Not-So-Woke Generation Z*, „The Atlantic”, November 2024, <https://www.theatlantic.com/family/archive/2024/11/gen-z-woke-myth-election/680653/>; Ch. Nessi, *Kamala Badly Fumbles Gen Z Vote, which Broke Big for Trump*, „New York Post”, 6.11.2024, <https://nypost.com/2024/11/06/us-news/kamala-badly-fumbles-gen-z-vote-which-broke-big-for-trump/> [dostęp: 2025/11/23].

⁶³ *Exit Polls 2020*, „NBC News”, 3.11.2020, <https://www.nbcnews.com/politics/2020-elections/exit-polls>.

⁶⁴ *January 16–19 Poll*, „The Economist”/YouGov Poll, <https://docs.cdn.yougov.com/4k61xul7y7/econTabReport.pdf> [dostęp: 2025/11/23].

⁶⁵ W.R. Manzo, D.B. McLennan, *Gender and the Generations: You Haven’t Come a Long Way Yet, Baby*, w: *Generational Politics in the United States: From the Silents to Gen Z and Beyond*, red. S. Friedman, D. Schultz, University of Michigan Press, Ann Arbor 2024, s. 162–181, <https://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.11621506.10> [dostęp: 2025/11/23].

⁶⁶ E.B. Kaplan, *The Millennial/Gen Z Leftists Are Emerging*, „Sociological Perspectives” 2020, Vol. 63, Issue 3, s. 408–427, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26967995> [dostęp: 2025/11/23].

w ostatnich dekadach⁶⁷. Wydarzenie to stało się punktem zwrotnym dla ruchów białych suprematystów, które po nim zyskały na sile. Działalność grup supremacjonistycznych doprowadziła do kilku morderstw motywowanych nienawiścią rasową i ideologiami skrajnie nacjonalistycznymi⁶⁸. Podobne tendencje obserwujemy również w Europie. W Niemczech od 2017 do marca 2020 r. odnotowano 319 przypadków podejrzeń o prawicowy ekstremizm w strukturach policji i służb krajów związkowych. W Wielkiej Brytanii rosnąca liczba zamachów i incydentów związanych z prawicowym ekstremizmem budzi poważne obawy o bezpieczeństwo publiczne. Choć nie znamy wieku sprawców tego typu zdarzeń, możemy założyć z pewnym prawdopodobieństwem, że omawiane zjawiska wskazują na zaangażowanie młodzieży europejskiej w różnorodne ruchy społeczne, zarówno te promujące równość i sprawiedliwość, jak i te o charakterze ekstremistycznym⁶⁹.

Badacze literatury i kultury, analizując współczesne teksty kultury w kontekście wyborów politycznych i postaw młodzieży, powinni zwrócić uwagę na kilka kluczowych kwestii. Po pierwsze, jak różnorodne teksty kultury przedstawiają podziały polityczne i społeczne, szczególnie w obrębie pokolenia Z, oraz w jaki sposób odzwierciedlają dynamikę ideologicznych napięć wewnątrz tej kohorty. Istotne jest również uchwycenie, jak narracje dotyczące równości, sprawiedliwości społecznej oraz walki z niesprawiedliwościami manifestują się w kulturze i jakie mają powiązania z kształtującymi się postawami młodych ludzi. Należy także zapytać, w jaki sposób teksty kultury odzwierciedlają zjawisko polaryzacji, coraz silniej obecne zarówno w mediach społecznościowych, jak i w mediach tradycyjnych.

Zaangażowanie obywatelskie najmłodszych generacji

Ruchy obywatelskie i oddolne inicjatywy społeczne często napędzane są przez młodsze pokolenia. Ruch praw obywatelskich był w dużej mierze kształtowany przez pokolenie *Baby Boomers*, podczas gdy millenials i przedstawiciele pokolenia Z odegrali kluczową rolę w ożywieniu współczesnego ruchu klimatycznego. Generacje te dorastały jednak w odmiennych realiach historycznych i społecznych⁷⁰. Jak wynika z raportu Pew Research Center, młodsze pokolenia wykazują większe zainteresowanie problematyką

⁶⁷ Hatewatch Staff, *Hatewatch*, Southern Poverty Law Center, <https://www.splcenter.org/hatewatch> [dostęp: 2024/11/26].

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ D. Farber, *Climate Perspectives Across the Generations*, "Natural Resources Journal" 2020, Vol. 60, s. 293–303.

ochrony środowiska, często aktywnie uczestnicząc w dyskusjach, kampaniach i akcjach online, które dotyczą tej kwestii⁷¹. Wyniki sondaży pokazują, że choć większość wyborców Partii Republikańskiej zaprzecza zmianom klimatycznym, to wśród młodszych pokoleń – millenialsów i przedstawicieli pokolenia Z – aż 29% więcej badanych niż w starszych grupach wiekowych uznaje wpływ działalności człowieka na klimat⁷². Pokolenie Z wykazuje zatem (co do zasady) większe poparcie dla politycznych celów ruchu klimatycznego niż pokolenie *Baby Boomers*. Szwedzka aktywistka klimatyczna, Greta Thunberg, zdobyła światową popularność w 2018 r. i stała się symbolem młodzieżowego zaangażowania w kwestie klimatyczne. Jej protesty zapoczątkowały serię strajków klimatycznych pod hasztagiem *#FridaysforFuture*, które przyciągnęły ogromną uwagę globalną. Obecnie szacuje się, że w strajkach klimatycznych wzięło udział ponad 9,6 mln osób z 261 krajów⁷³. 15 marca 2019 r. miał miejsce jeden z największych protestów młodzieżowych w historii, w którym około 1,6 mln uczniów z 300 miast na całym świecie opuściło szkoły, aby protestować na rzecz ochrony klimatu⁷⁴.

Równolegle aktywiści rdzenni, tacy jak Vanessa Gray⁷⁵, Nick Estes⁷⁶, Hindou Ibrahim⁷⁷ i wielu innych, konsekwentnie walczą o uwidocznienie problemów środowiskowych dotyczących ich społeczności. Kampanie te odegrały istotną rolę w przesunięciu ruchu klimatycznego w kierunku ram klimatycznej i środowiskowej sprawiedliwości. Perspektywa ta uwzględnia przecięcie się skutków kolonializmu, rasizmu, seksizmu, nierówności,

⁷¹ C.L. Thigpen, A. Tyson, *On Social Media, Gen Z and Millennial Adults Interact More with Climate Change Content Than Older Generations*, Pew Research Center, 21.06.2021, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/06/21/on-social-media-gen-z-and-millennial-adults-interact-more-with-climate-change-content-than-older-generations/> [dostęp: 2024/11/27].

⁷² D. Farber, *Climate...*, dz. cyt.

⁷³ J. Curnow, A. Helferty, *A Year of Resistance: How Youth Protests Shaped the Discussion on Climate Change*, "The Conversation", 19.12.2019, <https://theconversation.com/a-year-of-resistance-how-youth-protests-shaped-the-discussion-onclimate-change-129036> [dostęp: 2024/11/27].

⁷⁴ S. Haynes, *Students From 1,600 Cities Just Walked Out of School to Protest Climate Change. It Could Be Greta Thunberg's Biggest Strike Yet*, "Time", <https://time.com/5595365/global-climate-strikes-greta-thunberg/> [dostęp: 2024/11/26].

⁷⁵ *Defending Land Defender and Community Scholar Vanessa Gray*, E4A Network, 15.09.2016, <https://e4a-net.org/2016/09/15/defending-land-defender-and-community-scholar-vanessa-gray/> [dostęp: 2024/12/05].

⁷⁶ *Supreme Court ICWA Ruling Is a Rare Win for Native American Rights*, "The Guardian", 18.06.2023, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jun/18/supreme-court-icwa-ruling> [dostęp: 2024/12/05].

⁷⁷ *Hindou Oumarou Ibrahim*, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/people/hindou-oumarou-ibrahim/> [dostęp: 2024/12/05].

ubóstwa oraz zmian klimatycznych⁷⁸. Również w krajach afrykańskich młodzieżowy aktywizm klimatyczny opiera się na przekonaniu o ścisłym powiązaniu zmian klimatycznych z innymi kwestiami środowiskowymi, społecznymi i politycznym⁷⁹.

Ruch praw obywatelskich oraz ruch klimatyczny wykazują pewne podobieństwa w zakresie stosowanych taktyk organizacyjnych, lecz zasadniczo różnią się pod względem sposobów interakcji członków oraz budowania koalicji społecznego wsparcia. Pokolenie Z, które wyróżnia się w organizowaniu protestów i mobilizowaniu ludzi do działań, często postrzegane jest jako pokolenie aktywistów i aktywistek bardziej niezależnych i nietypowych w porównaniu ze starszymi kohortami⁸⁰. Kluczową różnicą jest ich zależność od technologii cyfrowych, zwłaszcza urządzeń mobilnych, co w istotny sposób kształtuje taktyki organizacyjne nowych ruchów społecznych. Zamiast tradycyjnej bezpośredniej, generacja Z coraz częściej wykorzystuje cyfrowe platformy do mobilizowania ludzi, co determinuje sposób, w jaki angażuje się w sprawy takie jak zmiany klimatyczne czy prawa obywatelskie.

W kontekście współczesnych tekstów kultury, warto postawić pytanie, w jaki sposób młodzieżowe ruchy aktywistyczne, takie jak ruchy na rzecz zmian klimatycznych, sprawiedliwości społecznej, równości płci i praw obywatelskich, są reprezentowane w literaturze, filmie, mediach społecznościowych oraz w innych formach kultury popularnej. Istotne jest również, jakie problemy społeczne znajdują odzwierciedlenie w tych narracjach. Warto także zapytać, w jaki sposób teksty kultury ilustrują zróżnicowane doświadczenia młodzieży w odmiennych kontekstach geograficznych, społecznych i politycznych.

Pokolenie Z wobec migracji i nowych modeli bliskości

Kolejnym obszarem analizy, istotnym dla zrozumienia doświadczeń pokolenia Z, jest zjawisko migracji. Dorastając w warunkach globalizacji

⁷⁸ A. Benkenstein, R. Chevallier, D. Kosciulek, D. Lebea, K. Worth, *Introduction: Youth Climate Leadership in Africa*, w: *Youth Climate Advocacy. South African Institute of International Affairs*, 2020, <https://www.jstor.org/stable/resrep29503.7> [dostęp: 2024/11/27].

⁷⁹ Przewiduje się, że do 2055 r. liczba dzieci w Afryce osiągnie 1 mld – 40% całej populacji dzieci na świecie. Światowa Organizacja Zdrowia szacuje, że młodzież będzie cierpieć z powodu ponad 80% chorób, urazów i zgonów związanych ze zmianami klimatycznymi, głównie dlatego, że jest bardziej podatna na bezpośrednie efekty ekstremalnych upałów, suszy i katastrof naturalnych oraz na problemy zdrowotne, takie jak niedożywienie i choroby. Będzie także bardziej narażona na takie problemy, jak niedobory żywności, konflikty między grupami, rozpad gospodarczy i migracja.

⁸⁰ T.D. Atkins, *#Fortheculture: Generation Z and the Future of Legal Education*, "Michigan Journal of Race & Law" 2020, Vol. 26, s. 101-155.

i dynamicznych przemian technologicznych, młodzi ludzie konfrontują się z mobilnością przestrzenną nie tylko jako strategią ekonomiczną, lecz także jako sposobem poszukiwania nowych perspektyw edukacyjnych, zawodowych i osobistych. Złożoność zjawiska migracji dobrze ilustruje przykład młodzieży z Kazachstanu, który opisują Ingkar Matzhanova, Zhomart Simtikov, Alima Kairbekova i Karlygash Matzhanova – podkreślają oni, że globalne trendy i media społecznościowe odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu wyobrażeń o atrakcyjności życia za granicą⁸¹. Raport Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji z 2019 r. wskazuje, że przyczyny emigracji młodzieży kazachstańskiej obejmują np. korupcję oraz brak zapotrzebowania na specjalistów w państwie pochodzenia⁸². Trudna sytuacja na rynkach pracy w Europie Wschodniej, spowodowana odpływem obywateli do krajów zachodnich, mobilizuje z kolei te państwa do weryfikacji istniejących procedur migracyjnych⁸³. Rosnąca akceptacja emigracji zarobkowej i edukacyjnej jako naturalnej ścieżki rozwoju w tych krajach prowadzi niejako do utraty siły roboczej w krajach pochodzenia migrującej młodzieży, spadku potencjału demograficznego oraz przyspieszenia starzenia się niektórych społeczeństw⁸⁴. Reasumując: z jednej strony młodzi ludzie poszukują lepszych perspektyw zawodowych oraz wyższej jakości życia, których często nie gwarantują im rodzime gospodarki, dotknięte bezrobociem młodzieży, prekaryzacją rynku pracy czy ograniczonymi możliwościami awansu. Z drugiej strony mobilność edukacyjna, realizowana m.in. w ramach programów stypendialnych, takich jak Erasmus+ czy Fulbright, stanowi okazję do zdobycia kapitału kulturowego i symbolicznego, który w dłuższej perspektywie może ułatwić integrację na globalnym rynku pracy.

W kontekście współczesnych tekstów kultury warto zatem postawić pytanie, w jaki sposób migracja jest przedstawiana w odniesieniu do tożsamości młodych ludzi, ich aspiracji oraz wyzwań związanych z procesem

⁸¹ I. Matzhanova, Z. Simtikov, A. Kairbekova, K. Matzhanova, *Stratification of Youth Employment and Departure Abroad with the Purpose of Work*, "Journal of Ethnic and Cultural Studies" 2021, Vol. 8, Issue 3, s. 95–112, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48710135> [dostęp: 2025/11/23].

⁸² M. McAuliffe, B. Khadria, *World Migration Report 2020*, International Organization for Migration, https://www.csem.org.br/wp-content/uploads/2019/11/OIM_-Worldreport-2020.pdf [dostęp: 2024/11/27]; M. McAuliffe, M. Ruhs, *World Migration Report 2018*, International Organization for Migration, 2018, <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018> [dostęp: 2024/11/27].

⁸³ M. Lechler, *Employment Shocks and Anti-EU Sentiment*, "European Journal of Political Economy" 2019, Vol. 59, s. 266–295.

⁸⁴ A. Lulle, H. Janta, H. Emilsson, *Introduction to the Special Issue: European Youth Migration: Human Capital Outcomes, Skills and Competences*, "Journal of Ethnic & Migration Studies" 2019, Vol. 47, Issue 8, s. 1725–1739.

imigracji. Szczegółnej uwagi wymaga obraz krajów zachodnich, wyłaniający się z tych narracji – czy jest on idealizowany, czy też ujmuje złożoność i trudności życia w nowych realiach? Analiza poetyki tych tekstów i strategii narracyjnych pozwala dostrzec, jak różnorodne perspektywy i głosy kształtują dyskurs migracyjny, łącząc doświadczenia jednostkowe z szerszymi procesami globalizacji.

Badania nad migracją w pewnym stopniu łączą się z analizami relacji interpersonalnych. Dobrym przykładem jest obserwacja zmiany modelu relacji – od tradycyjnego małżeństwa, dotychczas uznawanego za jeden z kluczowych etapów osiągania dorosłości, ku związkom kohabitacyjnym⁸⁵. Wzrost popularności kohabitacji w okresie wczesnej dorosłości nie ogranicza się do Stanów Zjednoczonych. Zjawisko to obserwuje się na całym świecie, co potwierdzają wyniki badań prowadzonych w różnych krajach⁸⁶. Albert Esteve i współpracownicy określili ten wzrost mianem „boomu kohabitacji”, odnosząc się do rosnącej liczby par kohabitujących par w obu Amerykach, od Kanady po Chile⁸⁷. Chociaż kohabitacja była wcześniej postrzegana jako doświadczenie typowe dla osób o niższym statusie społeczno-ekonomicznym, obecnie jej wzrost jest dość równomierny w różnych grupach społecznych. Stała się najpowszechniejszym doświadczeniem rodzinnym w okresie młodej dorosłości, wyprzedzając zarówno rodzicielstwo, jak i małżeństwo⁸⁸. Jest postrzegana przez przedstawicieli pokolenia Z jako elastyczna forma relacji, pozwalająca uniknąć długoterminowych zobowiązań, a zarazem umożliwiającą adaptację do dynamicznie zmieniających się warunków życiowych⁸⁹.

Wnioski dotyczące trendów w kohabitacji i relacjach przedmażeńskich w kontekście globalizacji i urbanizacji nie mogą być jednak bezpośrednio przeniesione na wszystkie regiony świata. Przykład Indii dobrze ilustruje,

⁸⁵ Mowa tu o trwałych związkach intymnych między dwiema osobami, które mieszkają razem i prowadzą wspólne gospodarstwo domowe bez formalizacji relacji w postaci małżeństwa. Zob. W.D. Manning, *Young Adulthood Relationships in an Era of Uncertainty*, „Demography” 2020, Vol. 57, Issue 3, s. 799–819.

⁸⁶ B. Perelli-Harris, M. Amos, *Changes in Partnership Patterns Across the Life Course: An Examination of 14 Countries in Europe and the United States*, „Demographic Research” 2015, Vol. 33, s. 145–178; J.M. Raymo, H. Park, Y. Xie, W.J. Yeung, *Marriage and Family in East Asia: Continuity and Change*, „Annual Review of Sociology” 2015, Vol. 41, s. 471–492.

⁸⁷ A. Esteve, A. López-Gay, J. López-Colás, I. Permanyer, S. Kennedy, B. Laplante, R.J. Lesthaeghe, A. Turu, A.T. Cusidó, *A Geography of Cohabitation in the Americas, 1970–2010*, w: *Cohabitation and Marriage in the Americas: Geo-Historical Legacies and New Trends*, red. A. Esteve, R. J. Lesthaeghe, Springer Nature, Cham 2016, s. 1–24.

⁸⁸ P. Hemez, *Young Adulthood: Cohabitation, Birth, and Marriage Experiences* (Family Profile No. FP-18-22), National Center for Family & Marriage Research, Bowling Green State University, Bowling Green, OH 2018.

⁸⁹ V.K. Oppenheimer, *Cohabiting and Marriage During Young Men's Career-Development Process*, „Demography” 2003, Vol. 40, s. 127–149.

jak globalizacja, szybki rozwój gospodarczy i urbanizacja zmieniły oblicze młodzieży w ciągu zaledwie jednej generacji. Dzięki lepszemu dostępowi do edukacji i procesom urbanizacyjnym młodzi Hindusi stają się bardziej otwarci na nowe idee, co sprzyja przejściu od rodzin wielopokoleniowych do nuklearnych. Normy społeczne nie nadążają jednak za tymi przemianami. Jak zauważają Jaya Hindin i Michelle J. Hindin, w Delhi młodzież angażuje się w przedmażeńskie relacje, ale podwójne standardy społeczne wciąż pozostają bardzo silne. Dziewczynki i kobiety są ograniczane w kontaktach z mężczyznami spoza rodziny, podczas gdy mężczyźni cieszą się większą swobodą, co nierzadko prowadzi do przemocy w relacjach. Świadomość tych nierówności wywołuje napięcia między aspiracjami do nowoczesności a tradycyjnymi normami⁹⁰.

Podsumowując, badania nad migracją i relacjami interpersonalnymi wykazują powiązania między tymi dwoma zjawiskami, szczególnie w kontekście młodszych pokoleń. Jednym z przykładów globalnego obiegu idei i trendów jest przejście od tradycyjnego modelu małżeństwa do związków kohabitacyjnych. Zjawisko to rozprzestrzenia się na całym świecie, nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale również w innych krajach. W kontekście analizy współczesnych tekstów kultury istotne staje się pytanie o to, jak reprezentowane są te zmiany modelu relacji międzyludzkich. Warto zwrócić uwagę, jak teksty te reprezentują zmiany społeczne, takie jak globalizacja i urbanizacja, jako kluczowe czynniki wpływające na relacje międzyludzkie.

Serial *Sex Education* jako laboratorium dyskursów generacyjnych i tożsamościowych

Serial Sex Education to brytyjska produkcja telewizyjna stworzona przez Laurie Nunn i wyprodukowana przez firmę Eleven Film dla platformy Netflix. Reżyserami poszczególnych odcinków byli m.in. Ben Taylor, Kate Herron i Alice Seabright, a stylistyka serialu inspirowana jest zarówno estetyką amerykańskich *teen dramas*, jak i tradycją brytyjskiej komedii obyczajowej. Produkcja obejmuje cztery sezony (2019–2023) i spotkała się z szerokim odzwźwiękiem krytycznym oraz popularnością wśród widzów na całym świecie. Fabuła koncentruje się na losach nastolatków i dorosłych w fikcyjnym miasteczku Moordale, a głównym wątkiem jest działalność Otisa Milburna (Asa Butterfield) – syna seksuolożki (Gillian Anderson), który wraz z koleżanką

⁹⁰ J. Hindin, M.J. Hindin, *Premarital Romantic Partnerships: Attitudes and Sexual Experiences of Youth in Delhi, India*, "International Perspectives on Sexual and Reproductive Health" 2009, Vol. 35, Issue 2, s. 97–104, <https://www.jstor.org/stable/40233810> [dostęp: 2025/11/23].

Maeve Wiley (Emma Mackey) prowadzi nieformalną poradnię seksualną w szkole średniej. Niniejsza analiza serialu stanowi przykład praktycznego zastosowania wypracowanej ramy interpretacyjnej: pozwala uchwycić zarówno podobieństwa, jak i różnice w obrębie pokoleniowej kohorty, a także wskazać sposoby reprezentowania aspiracji, lęków i strategii reprezentacji pokolenia Z w typowych, serialowych narracjach młodzieżowych.

W tym kontekście zasadne jest w pierwszej kolejności omówienie charakterystycznych wyzwań okresu dorastania, takich jak kryzysy tożsamościowe, poszukiwanie autonomii, trudności w relacjach rówieśniczych i rodzinnych, a także pierwsze doświadczenia związane z seksualnością i zdrowiem psychicznym. Istotne staje się również wskazanie sposobów radzenia sobie z tymi problemami, typowych dla przedstawicieli pokolenia Z, obejmujących m.in. korzystanie z zasobów cyfrowych, poszukiwanie wsparcia w grupach rówieśniczych oraz większą otwartość na dyskursy różnorodności i inkluzywności.

Negocjowanie stereotypów płciowych. Pierwszy sezon *Sex Education* (2019) rozpoczyna się sceną rozmowy Otisa i Erica, w której ujawnia się presja rówieśnicza związana z inicjacją seksualną. Od młodych mężczyzn oczekuje się w tym obszarze wzmożonej aktywności i wykazywania inicjatywy, podczas gdy młode kobiety bywają obarczane stygmatyzującymi oskarżeniami o rozwiązłość. W realiach szkolnych codziennością są seksistowskie i molestujące komentarze, określane jako *slutshaming*. Młodzież posługuje się licznymi stereotypami dotyczącymi seksualności, co staje się impulsem do utworzenia przez Otisa i Maeve tajnego punktu doradztwa seksuologicznego. Inicjatywa ta pełni funkcję nie tylko źródła praktycznych porad dotyczących zdrowia seksualnego, lecz także przestrzeni, w której młodzież może uzyskać wskazówki w zakresie budowania relacji, kształtowania bliskości i rozumienia, w jaki sposób więzi społeczne wpływają na sferę intymną. Twórcy serialu konsekwentnie pokazują, że stereotypy płciowe, obecne w języku, zachowaniach i oczekiwaniach wobec rówieśników, nie są neutralne, lecz stanowią podstawę dla różnych form przemocy symbolicznej i fizycznej, od wspomnianego *slutshamingu* po homofobiczną agresję. W tym sensie praktyki bohaterów ilustrują, jak normatywne wzorce kobiecości i męskości destabilizują relacje międzyludzkie, utrudniając budowanie partnerskich więzi opartych na szacunku i zgodzie.

Walka o prawa osób LGBT+ – ujęcie intersekcyjne. Jednym z kluczowych problemów eksponowanych w serialu *Sex Education* już od pierwszego sezonu jest przemoc motywowana homofobią. Eric, przyjaciel Otisa, zostaje okradziony, a następnie brutalnie pobity ze względu na swój wygląd i otwarte manifestowanie tożsamości gejskiej (S01E05). Wydarzenie to ilustruje konieczność nieustannej „pracy emocjonalnej”, jaką wykonują osoby czarne i nieheteronormatywne, aby zachować integralność psychiczną

w warunkach strukturalnej opresji. Reakcją Erica na doświadczenie przemocy jest początkowe wycofanie – chłopak ubiera stonowane stroje, wycofuje się z interakcji z rówieśnikami. Punktem zwrotnym staje się doświadczenie wspólnotowego nabożeństwa, podczas którego Eric słyszy słowa kazania: „Musimy nauczyć się kochać siebie, zanim pokochamy innych” (S01E07). Wzmocniony duchowością oraz atmosferą muzyki gospel, decyduje się ponownie afirmować swoją tożsamość, ubierając barwny, tradycyjny strój nigeryjski i uczestnicząc w szkolnym balu. Symboliczne wsparcie okazuje mu ojciec, który odwozi go na wydarzenie.

W czwartym sezonie rozwinięty zostaje wątek przecięcia się doświadczeń religijnych Erica z jego nieheteronormatywną tożsamością, a także znaczenia czynników klasowych i rasowych w kształtowaniu jego relacji z Otisem. Eric zwraca uwagę na przywileje Otisa jako osoby białej i heteroseksualnej oraz wynikające z tego tytułu napięcia: „Jesteśmy różni i w ogóle o tym nie rozmawiamy” (S04E06). Otis początkowo odbiera tę uwagę jako obwinianie, ale w końcu bohaterowie dochodzą do porozumienia. Wątek wskazuje na znaczenie dialogu w budowaniu relacji międzypokoleniowych i międzykulturowych.

W czwartym sezonie Eric uświadamia sobie, że kościół potrzebuje go takim, jaki jest – odważnym, queerowym i autentycznym (S04E06). Wkrótce decyduje się na publiczny *coming out* we wspólnocie religijnej, stawiając warunek: „Jeśli kochacie mnie takim, jakim jestem, ochrzczę się; jeśli nie – odejdę”. Tylko matka okazuje mu wsparcie, podczas gdy reszta zgromadzenia milczy. Eric opuszcza wspólnotę, a w symbolicznej wizji spotyka boginię, która przekazuje mu „światło”, stanowiące metaforę powołania. W rezultacie Eric postanawia zostać pastorem, łącząc doświadczenie nieheteronormatywnej tożsamości z wymiarem duchowym (S04E08).

Relacja Jacksona Marchettiego (Kedar Williams-Stirling) i Cal (Dua Saleh) stanowi pogłębienie wątku queerowego. Cal, jako osoba transpłciowa, jasno artykułuje granice, podkreślając, że nie zamierza angażować się w relację, która mogłaby stać się źródłem niepewności bądź ukrywanego dyskomfortu dla drugiej strony. Wycofanie Jacksona oraz decyzja Cal o odmowie wspierania go w procesie redefiniowania tożsamości ukazują relacje queerowe jako przestrzeń, w której odpowiedzialność za rozwój i autorefleksję nie jest przerzucana na osobę transpłciową. Twórcy serialu pokazują, że to nie zadaniem Cal jest edukowanie czy wykonywanie pracy emocjonalnej za partnera, lecz że każda ze stron musi samodzielnie zmierzyć się z własnymi ograniczeniami i gotowością do bycia w relacji.

W trzecim sezonie *Sex Education* powraca wątek transpłciowych uczniów i uczennic, który zostaje osadzony w szerszej narracji o instytucjonalnej kontroli i normalizacji. Nowa dyrektorka, deklarująca się jako feministka, wprowadza rygorystyczne zasady dotyczące wyglądu. Dopuszcza noszenie

spodni przez dziewczęta, ale wyłącznie w wersji dopasowanej, co staje się szczególnie problematyczne dla osób transpłciowych, dla których ubiór jest kluczowym elementem ekspresji tożsamości. Nakazy obejmują także inne ograniczenia dotyczące wyglądu – Lily nie może się malować, Maeve musi zrezygnować z farbowanych włosów, a Ola zostaje zmuszona do odpięcia przypinki LGBTQIA+. Twórcy serialu ukazują w ten sposób napięcie między deklarowaną inkluzywnością starszego pokolenia a zinstytucjonalizowanymi praktykami dyscyplinującymi.

Zróżnicowanie typów problemów i tożsamości przedstawionych w *Sex Education* stanowi przykład świadomego zastosowania perspektywy różnorodnościowej oraz ujęcia intersekcyjnego. Serial nie ogranicza się do reprezentacji pojedynczych kategorii, takich jak płeć, orientacja seksualna czy kolor skóry, lecz ukazuje ich wzajemne przenikanie się i nakładanie. Bohaterowie doświadczają nie tylko trudności związanych z dorastaniem, ale także zmagają się z konsekwencjami przecinających się osi opresji, od klasowych i ekonomicznych, przez etniczne i rasowe, po związane z (nie)sprawnością czy neuroatypowością.

Idea consentu. Istotnym problemem podejmowanym w *Sex Education* jest kwestia relacji konsensualnych, czyli nawiązywanych za obopólną, świadomą, entuzjastyczną zgodą. W siódmym odcinku pierwszego sezonu bohater drugoplanowym, Liam, uporczywie zabiega o względy dziewczyny, mimo że ta wyraźnie komunikuje mu brak zainteresowania. Dla Otisa sytuacja jest jednoznaczna – brak zgody powinien być respektowany. W rozmowie z Liamem formułuje on zasadę „nie znaczy nie”, podważając stereotypowe przekonanie, że odmowa może oznaczać zachętę ze strony kobiety. Twórcy serialu akcentują w ten sposób znaczenie edukacji w zakresie świadomej zgody i odpowiedzialności emocjonalnej.

Problem konsensualności powraca w relacji Otisa i Ruby. Po wspólnie spędzonej nocy oboje nie pamiętają, czy stosunek odbył się w sposób w pełni świadomy oraz czy użyli zabezpieczenia. Scena ta podkreśla, że zgoda udzielona pod wpływem alkoholu nie spełnia kryteriów świadomego consentu. Podejmując otwartą rozmowę o konsekwencjach, próbują ustalić dalsze kroki. W tym kontekście *Sex Education* pokazuje, że edukacja seksualna powinna obejmować nie tylko techniczne aspekty antykoncepcji, ale także kwestie prawne i etyczne związane z odpowiedzialnością za własne decyzje.

W czwartym odcinku pierwszego sezonu *Sex Education* pojawia się wątek Lily, bohaterki portretowanej jako osoba nieneurotypowa. Proponuje ona Otisowi rozpoczęcie współżycia seksualnego. Otis początkowo odmawia, lecz później traktuje tę propozycję jako akt „czystego pragmatyzmu”. Scena ta pełni istotną funkcję dydaktyczną – bohaterowie w sposób otwarty negocjują warunki zbliżenia, ustalając m.in. hasło bezpieczeństwa gwarantujące poszanowanie granic oraz prowadząc rozmowę o wzajemnych oczekiwaniach

i preferencjach. Wpisuje się to w szersze przemiany obserwowane w badaniach nad pokoleniem Z, które charakteryzuje większa gotowość do rozmów o intymności, potrzebach emocjonalnych i granicach fizycznych. Tego rodzaju narracje korespondują także z rosnącą popularnością związków kohabitacyjnych, opartych częściej na negocjacji, elastyczności i wzajemnym porozumieniu niż na sztywnych, instytucjonalnych wzorcach małżeńskich.

Prawa osób z niepełnosprawnościami. Postać Isaaca Goodwina (granego przez George'a Robinsona, aktora poruszającego się na wózku) wprowadza do serialu problematykę seksualności i niepełnosprawności, otwierając przestrzeń dla reprezentacji rzadko obecnej w mainstreamowych narracjach audiowizualnych. W relacji z Maeve Isaac otwarcie rozmawia o sposobach sprawiania sobie przyjemności, podkreślając znaczenie komunikacji i świadomej zgody. Padają pytania: „Mogę ci zdjąć koszulkę?”, „A ty gdzie lubisz być dotykana?”, które dekonstruują stereotyp, że osoby z niepełnosprawnościami są asekualne lub pozbawione prawa do bliskości. W szerszym kontekście medialnym takie przedstawienie ma wymiar emancypacyjny, ponieważ przeciwdziała utrwalonym wyobrażeniom, zgodnie z którymi osoby z niepełnosprawnościami są wyłącznie obiektami opieki lub troski, a nie pełnoprawnymi uczestnikami relacji intymnych.

W czwartym sezonie wątek Isaaca zostaje rozszerzony o problem barier architektonicznych i instytucjonalnych. Kiedy w nowej, niemal idealnej szkole po raz kolejny psuje się winda, uniemożliwiając mu udział w zajęciach i egzaminach, wybucha protest. Isaac zwraca uwagę, że odpowiedzialność spoczywa na całej wspólnocie: skoro szkołę stać na inne rozwiązania, powinna zapewnić podstawową dostępność. Podczas protestu wybrzmiewają głosy uczniów i uczennic z niepełnosprawnościami: osoba Głucha wskazuje na brak możliwości posługiwania się językiem migowym, a sparaliżowany chłopak podsumowuje: „Chciałbym, żeby ludzie zrozumieli, że problemy wynikają z barier, które są w społeczeństwie, a nie z naszej niepełnosprawności” (S04E07). Tym samym narracja serialu przekracza tradycyjne schematy reprezentacji i staje się elementem szerszego dyskursu krytyki ableizmu, kierując uwagę widzów na społeczny model niepełnosprawności i jego konsekwencje dla postrzegania podmiotowości osób z niepełnosprawnościami.

Problem molestowania i przemocy rówieśniczej. Jednym z kluczowych wątków *Sex Education* jest problem molestowania i przemocy seksualnej. W pierwszym sezonie Aimee Gibbs (Aimee Lou Wood) doświadcza molestowania w autobusie ze strony nieznanego mężczyzny, który masturbuje się w jej bezpośredniej obecności. Nikt z pasażerów nie reaguje. Dziewczyna początkowo bagatelizuje zdarzenie i próbuje usprawiedliwić sprawcę, dopiero Maeve przekonuje ją do zgłoszenia sprawy na policję. Przesłuchanie staje się dla Aimee momentem konfrontacji z własnym doświadczeniem, jednak trauma ujawnia się później: dziewczyna nie jest w stanie wsiąść

do autobusu ani utrzymać intymnej relacji z chłopakiem, tracąc poczucie bezpieczeństwa i kontrolę nad własnym ciałem. W kolejnych odcinkach Aimee dzieli się swoim doświadczeniem z koleżankami, które opowiadają o własnych przypadkach molestowania i ich konsekwencjach – rezygnacji z aktywności sportowych, ograniczeniu samodzielności, poczuciu, że ich ciała stały się „publiczną własnością”. Dyskusja uświadamia im, że molestowanie jest formą przemocy opartej na władzy i strachu. Ten moment solidarności, wpisujący się w szerszy kontekst ruchu *Me Too*, staje się dla Aimee przełomowy: umożliwia przekształcenie smutku w złość, którą nastolatki wyrażają, wspólnie niszcząc samochody na złomowisku, a następnie jadąc razem autobusem do szkoły.

W trzecim sezonie narracja zostaje rozwinięta w kierunku pogłębionej analizy psychologicznej postaci, co umożliwia bardziej złożone ukazanie ich motywacji oraz wewnętrznych konfliktów. Aimee wyznaje, że nie potrafi się rozstać ze Stevem, gdyż unika konfliktów i nie umie artykułować własnych potrzeb, co wskazuje na trudności z asertywnością i wyznaczaniem granic. Powraca również wątek molestowania w autobusie – bohaterka obwinia siebie za zdarzenie, zastanawiając się, czy jej sposób bycia nie sprowokował napastnika. Jean Milburn tłumaczy jej podczas indywidualnej sesji, że odpowiedzialność spoczywa wyłącznie na sprawcy, a nie na ofierze, co staje się punktem zwrotnym w procesie terapeutycznym. Ponadto zrozumienie, że bliskie relacje mogą obejmować „pełną gamę uczuć”, a nie tylko sympatię i unikanie konfliktów, otwiera przed Aimee możliwość budowania zdrowszych więzi.

W czwartym sezonie *Sex Education* pojawia się również wątek toksycznych i przemocowych relacji rówieśniczych. Eugene, nowy partner Vivienne „Viv” Odusany (Chinenye Ezeudu), okazuje się nadmiernie zazdrosny i kontrolujący (S04E04). W rozmowie z rówieśnikami Viv zostaje skonfrontowana z interpretacją własnych doświadczeń jako przejawu przemocy emocjonalnej. W finale sezonu Aimee podsumowuje tę dyskusję słowami: „Miłość powinna dawać poczucie bezpieczeństwa, dodawać odwagi i zachęcać do otwartości. Nie powinna wzbudzać przerażenia” (S04E08). Scena ta ukazuje rolę edukacji rówieśniczej i solidarności grupowej w procesie rozpoznawania oraz nazywania przemocy emocjonalnej w relacjach młodzieżowych.

Relacje międzypokoleniowe. W *Sex Education* istotnym elementem narracji są różne modele wychowawcze i ich wpływ na kształtowanie tożsamości bohaterów. Adam Goff (Connor Swindells) wychowywany przez autorytarnego ojca, dyrektora szkoły, musi znosić jego niekwestionowaną, patriarchalną władzę oraz podporządkowanie matki. Zmiana w relacji następuje dopiero po groźbie rozvodu i podjęciu przez Michela terapii. W trakcie sesji terapeutycznych mężczyzna odsłania traumatyczne doświadczenia własnego dzieciństwa, zdominowanego przez przemoc symboliczną ojca

i internalizację toksycznych wzorców męskości. Milburn tłumaczy swojemu klientowi, że dzieci poddawane takiej presji uczą się traktować emocje jako oznakę słabości i często je wypierają, co prowadzi do mechanizmów dysocjacyjnych i reprodukcji przemocy. Zadaniem terapeutycznym staje się dla Michela próba ponownego odkrycia tego, co daje mu radość, oraz odbudowanie relacji z bliskimi (S03E06).

Matka Adama reprezentuje odmienny model wychowawczy – mimo trudnego związku stara się przekazać synowi wartość emocjonalnej otwartości i ekspresji uczuć. W jednej z rozmów tłumaczy mu, że miłość należy okazywać nawet wtedy, gdy niesie ze sobą ryzyko bólu, ponieważ tylko w ten sposób można w pełni doświadczać życia (S03E01). Zderzenie tych dwóch modeli rodzicielstwa – represyjnego i wspierającego – uwydatnia napięcia między tradycyjnymi, patriarchalnymi wzorcami wychowania a potrzebą budowania relacji opartych na empatii i emocjonalnej autentyczności.

Postępowy model rodzicielstwa reprezentuje Jean Milburn, matka Otisa, która jako terapeutka seksualna otwarcie rozmawia z synem o intymności. Jej bezpośredniość i brak zahamowań, choć motywowane troską i profesjonalnym zapleczem, wywołują u Otisa poczucie skrępowania i wpływają na jego własne trudności w budowaniu relacji. Już w pierwszym odcinku pojawia się konflikt, gdy Otis odkrywa, że matka wykorzystała jego doświadczenia jako studium przypadku w książce o fobiach seksualnych nastolatków (S01E08). Konfrontacyjna kłótnia unaocznia napięcie między potrzebą autonomii a nadmierną ingerencją rodzicielską: Otis porównuje matkę do pająka pożerającego własne młode. Jean przyznaje, że pisała książkę, bo czuła, iż traci kontakt z synem, i chciała w ten sposób lepiej go zrozumieć. Wątek ten ukazuje ambiwalencję relacji rodzic–dziecko, oscylującą między potrzebą bliskości a dążeniem do separacji, co stanowi istotny element procesu dorastania i formowania tożsamości.

Antyprzykładem odpowiedzialnego rodzicielstwa okazuje się ojciec Otisa, również psychoterapeuta, którego postawa kontrastuje z zaangażowaniem Jean. Mężczyzna kreowany jest jako nieobecny i egocentryczny, niezdolny do budowania więzi z synem, a także jako postać naruszająca normy etyczne poprzez relacje seksualne z pacjentkami i nadużywanie swojej pozycji zawodowej. Podczas wspólnego biwaku to Otis przejmuje rolę opiekuna ojca, co ilustruje proces parentyfikacji – odwrócenia ról, w którym dziecko staje się odpowiedzialne za emocjonalne potrzeby rodzica. W kluczowej rozmowie Otis pyta, dlaczego ojciec go porzucił, wskazując, że problem nie dotyczył jedynie rozvodu rodziców, lecz głębszego doświadczenia opuszczenia. Ojciec, przyznając, że był „dupkiem”, w końcu radzi synowi, by w relacjach kierował się szczerością i dbał o więzi z osobami, które akceptują go mimo wad. W ten sposób powstaje ambiwalentny portret ojca – zarazem sprawcy zaniedbania i figury, której obecność staje się źródłem ważnej lekcji

o autentyczności. Postać ta, należąca pokoleniowo do generacji późnych boomersów lub wczesnej generacji X (około 50. roku życia), reprezentuje wzorzec męskości i rodzicielstwa ukształtowany w odmiennych warunkach społeczno-kulturowych niż doświadczenia bohaterów młodszego pokolenia.

Postać Maeve reprezentuje doświadczenie młodzieży pozbawionej stabilnego zaplecza rodzinnego. Matka bohaterki, zmagająca się z uzależnieniem, zaniedbuje dzieci, co pozostawia trwałe ślady w ich biografii. Jej śmierć staje się dla Maeve momentem konfrontacji z ambiwalentnym dziedzictwem rodzinnym – koniecznością pogodzenia dobrych wspomnień z traumą zaniedbań. Żałoba ukazana zostaje jako proces nieliniarny, pełen sprzecznych emocji i zmiennych strategii radzenia sobie.

W kontekście relacji międzypokoleniowych szczególnie interesująca jest więź Erica z ojcem, przedstawicielem starszego pokolenia osób z doświadczeniem migracji. Ojciec podkreśla, że jako imigrant był zmuszony do asymilacji, aby zapewnić dzieciom lepsze i łatwiejsze życie. Podobnych wskazówek udziela synowi, kierując się zarówno troską, jak i lękiem o jego bezpieczeństwo. Eric odpowiada stanowczo: „Twój strach mi nie pomaga. Jestem przez niego słaby” (S01E07). Wskazuje w ten sposób, że życie w ukryciu i podporządkowaniu rodzi poczucie bezsilności. Wybiera więc autentyczność, mimo świadomości ryzyka cierpienia. Paradoksalnie to ojciec przyznaje, że uczy się od syna odwagi i stanowczości, a nie uległości związanej z przymusem asymilacji. Dochodzi tu do odwrócenia tradycyjnej hierarchii: młodsze pokolenie staje się źródłem siły i emancypacyjnych wzorców dla starszej generacji.

Postać Jacksona Marchettiego, czarnego nastolatka wychowywanego przez dwie matki, ilustruje złożoność tożsamości w kontekście interseksyjnym: łączy kwestie koloru skóry (tzw. rasy), klasy, nieheteronormatywności oraz zdrowia psychicznego. Od 11. roku życia bohater przyjmuje leki uspokajające i zмага się z atakami paniki, co serial problematyzuje jako konsekwencję presji osiągnięć sportowych i destabilizacji rodzinnej. W otwierających scenach drugiego sezonu Jackson dokonuje aktu autoagresji (S02E01). W rozmowie z Cal bohater przyznaje, że czuje się zagubiony, nie identyfikując się już ani jako sportowiec, ani lider szkoły, ani aktor. Cal zachęca go, by zaakceptował stan nieokreśloności i uznał, że w wieku 17 lat nie musi jeszcze w pełni definiować swojej tożsamości. Podkreślono w ten sposób znaczenie prawa do procesu poszukiwań i redefinicji siebie w doświadczeniu dojrzewania.

Serial *Sex Education* ukazuje również perspektywę starszego pokolenia, problematyzując zarówno trudności w relacjach z dorastającymi dziećmi, jak i doświadczenia intymne osób dorosłych. W jednym z epizodów (S01E06) rodzice prowadzą rozmowę o wyzwaniach komunikacyjnych z nastolatkami, poczuciu osamotnienia i paradoksie „nielubienia dzieci, które się kocha”.

W ten sposób serial odsłania napięcia emocjonalne i ambiwalencje, jakie towarzyszą rodzicielstwu.

Wpływ nowych technologii na życie nastolatków. Media społecznościowe w *Sex Education* ukazane są jako przestrzeń ambiwalentna – z jednej strony służąca komunikacji, z drugiej jako narzędzie przemocy symbolicznej i cyberprzemocy. W pierwszym sezonie pojawia się wątek Ruby, której intymne zdjęcia zostały rozpowszechnione w ramach aktu zemsty przez nieznanego sprawcę (S01E05). Otis zwraca uwagę, że sytuacja ta powinna zostać zgłoszona na policję, ponieważ stanowi przestępstwo, jednak Ruby początkowo decyduje się na samodzielne dochodzenie, w czym wspiera ją Maeve. Jej solidarność wynika z własnych doświadczeń – od czterech lat jest ofiarą slushamingu, po tym jak odmówiła pocałowania przypadkowego chłopaka. W rozwiązaniu sprawy angażuje się dyrekcja szkoły, jednak podczas apelu Ruby staje się obiektem publicznego piętnowania ze strony rówieśników. Wówczas jedna z uczennic wstaje i publicznie przyznaje: „To moja wagina”. Ten akt odwagi uruchamia falę kolejnych wyznań uczennic, które solidaryzują się z pokrzywdzoną. Twórcy serialu w ten sposób tworzą analogię do ruchu *Me Too*, ukazując potencjał oddolnej solidarności w przezwyciężaniu stygmatyzacji i przemocy seksualnej w środowisku szkolnym. Scena ta ma charakter performatywny: unaocznia, jak wspólne wystąpienie przeciwko przemocy zmienia relacje sił i umożliwia symboliczne odzyskanie sprawczości.

Serial *Sex Education* problematyzuje także kwestie związane z seksualnością w erze cyfrowej, akcentując znaczenie consentu w kontekście komunikacji online. W jednym z odcinków Vivienne i Eugene prowadzą *sexting*, jednak fantazje chłopaka, utrzymane w konwencji średniowiecznej poezji, nie odpowiadają oczekiwaniom Vivienne. Bohaterka konfrontuje się z pytaniem, jak wyrażać zgodę i granice w cyberprzestrzeni. Pomocne okazują się porady koleżanek, by otwarcie komunikować swoje potrzeby. Parze uda się wypracować kompromis, co podkreśla znaczenie negocjacji i transparentności w relacjach intymnych online.

Kwestia cyberintymności zostaje rozwinięta również w wątku Maeve i Otisa (S04E01), którzy po wyjeździe dziewczyny na stypendium zagraniczne próbują utrzymywać relację na odległość. Maeve wysyła Otisowi nagie zdjęcie, nie pytając wcześniej o zgodę, co problematyzuje brak wzajemności i odmiennosć praktyk komunikacyjnych. Otis nie odsyła „nudesa”, co – zdaniem Erica – narusza niepisane zasady tzw. seksnetykiety.

Stosunek pokolenia Z do instytucji edukacyjnych i edukacji formalnej. W serialu *Sex Education* wnikliwie przedstawiono również stosunek młodzieży do instytucji edukacyjnych i edukacji formalnej, ukazując napięcia między oficjalnym dyskursem szkolnym a ich doświadczeniami. Już w pierwszym sezonie (S01E01) pojawia się scena, w której epidemia wszy łonowych wywołuje panikę wśród młodzieży i skłania nauczycieli do przeprowadzenia

zajęć z zakresu edukacji seksualnej. Podczas lekcji biologii uczniowie zostają zobowiązani do ćwiczenia zakładania prezerwatyw na sztuczne penisy. Scena ta pełni funkcję satyrycznego komentarza do stanu edukacji seksualnej: z jednej strony przypomina podstawowe informacje z zakresu anatomii i profilaktyki zdrowotnej, z drugiej uwidacznia mieszane reakcje młodzieży, wahające się od zawstydzenia po śmiech. Ukazano w ten sposób braki systemowe w edukacji seksualnej oraz kulturowe skrzepowanie towarzyszące otwartym rozmowom o cielesności, higienie i zdrowiu intymnym.

Kolejnym wątkiem ukazującym stosunek młodzieży do instytucji edukacyjnych jest scena epidemii chlamydii⁹¹. Uczniowie wpadają w panikę, błędnie zakładając, że mogą zarazić się chorobą drogą kropelkową. Dyrekcja zwołuje pilne zebranie rodziców i deklaruje wdrożenie edukacji w zakresie bezpiecznych praktyk seksualnych. W tym kontekście głos zabiera Jean Milburn, która podkreśla, że młodzież padła ofiarą dezinformacji, a fundamentem nowoczesnej edukacji seksualnej powinny być „zaufanie, rozmowy i prawda”. Terapeutka zostaje zaproszona do poprowadzenia zajęć, podczas których podejmuje próbę zaangażowania młodzieży, zadając otwarte pytanie o tematykę, jaką chcieliby zobaczyć w programie. Hasło „Przejmijcie kontrolę!” pozostaje jednak bez odzewu. Reakcją na ten impas jest pomysł „pudełka”, do którego uczniowie mogą anonimowo wrzucać pytania. Tymczasem narracja wokół epidemii chlamydii rozwija się dalej, ukazując mechanizmy powstawania uprzedzeń i stygmatyzacji w warunkach braku rzetelnej edukacji seksualnej. Podejrzenia padają na uczestniczkę obozu muzycznego, określaną jako „Nosicielka 0”, która natychmiast staje się obiektem hejtu i wykluczenia. Niewiedza staje się podstawą stereotypizacji i szybko prowadzi do eskalacji konfliktu w środowisku zdominowanym przez nowe media. Ostatecznie okazuje się, że źródłem zakażeń był chłopak imieniem Owen, który – mimo przyjmowania leków – nie poinformował partnerek seksualnych o swoim stanie zdrowia. Cała sytuacja ilustruje kluczowy motyw serialu – to uczniowie, a nie szkoła, podejmują realne próby rozwiązywania problemów okresu dorastania. Instytucja edukacyjna jawi się jako nieefektywna i reaktywna, podczas gdy młodzież konstruuje alternatywne modele edukacji oparte na solidarności, szczerości i otwartej komunikacji. Jednocześnie szkoła przedstawiana jest jako przestrzeń, w której – przynajmniej na poziomie deklaracyjnym – promuje się ideę consentu. Przykładem jest scena szkolnego balu (S01E07), podczas której dyrygent orkiestry ogłasza taniec dla par, wyraźnie podkreślając konieczność wcześniejszego zapytania o zgodę i powtarzając to zalecenie dwukrotnie.

⁹¹ Choroba przenoszona drogą płciową (STI), wywołwana przez bakterię *Chlamydia trachomatis*.

Krytyka instytucjonalnej edukacji seksualnej zostaje wzmocniona w trzecim sezonie wraz z wprowadzeniem postaci nowej dyrektorki szkoły. Zaproponowany przez nią program opiera się na przestarzałych filmach edukacyjnych, promujących wstrzemięźliwość i utrwalających homofobiczne przekazy. Zajęcia organizowane są w podziale na płeć, co automatycznie marginalizuje uczniów i uczennice niebinarne. Ponadto młodzieży zakazuje się zadawania jakichkolwiek pytań oraz dzielenia się wątpliwościami. Kiedy Otis i Maeve próbują przełamać tę logikę, zostają usunięci z zajęć.

Jeszcze silniejszą ilustracją autorytarnych praktyk jest zebranie w auli, podczas którego troje uczniów zostaje publicznie napiętnowanych. Takie działania ukazują szkołę jako przestrzeń reprodukcji przemocy instytucjonalnej, w której władza dorosłych manifestuje się poprzez upokorzenie i narzucanie dyscypliny. Najsilniej negatywne skutki tej instrumentalizacji przeżywa Lily, której doświadczenie odzwierciedla emocjonalny koszt fasadowej polityki różnorodności. Serial wyraźnie problematyzuje tego rodzaju praktyki, sugerując, że zamiast budować wspólnotę i uczyć odpowiedzialności, wzmacniają one poczucie krzywdy oraz generują bunt wobec systemu.

W szkolnym konflikcie wyraźnie ujawnia się także problem instrumentalnego wykorzystywania różnic tożsamościowych. Vivienne, czarna uczennica⁹², zostaje zobowiązana do przygotowania prezentacji na szkolny apel, której celem ma być potwierdzenie rzekomej progresywności szkoły. Treść wystąpienia, łącznie ze slajdami, zostaje jej narzucona odgórnie, a wszelkie propozycje zmian spotykają się z pogardliwymi uwagami dyrektorki. Tym samym Vivienne zostaje sprowadzona do roli „twarzy różnorodności”, wykorzystywanej wizerunkowo, bez realnego szacunku dla jej podmiotowości i głosu. Tego typu praktyka stanowi przykład diversitywashingu, czyli instrumentalnego posługiwania się kategoriami różnorodności wyłącznie dla celów wizerunkowych i marketingowych, bez rzeczywistego zaangażowania w zmianę strukturalną. Szczególnie wymowna jest w tym kontekście wypowiedź dyrektorki, która określa działania młodzieży mianem „egotycznej histerii na punkcie tożsamości”. Taka postawa nie tylko ignoruje, ale wręcz delegitymizuje proces poszukiwania tożsamości przez młodych ludzi, pokazując, że władze szkoły stawiają na dyscyplinę i dobre wrażenie na zewnątrz, a nie na rzeczywistą inkluzywność. Vivienne nagrywa rozmowę z dyrektorką i rozpowszechnia ją wśród uczniów, co prowadzi do zwołania forum szkolnego. Młodzież próbuje w ten sposób wypracować przestrzeń dla autentycznego dialogu i oddolnej partycypacji.

⁹² Określenia takie jak „czarna” czy „biała” używane są w tekście w analogii do kategorii *People of Color* – jako deskryptywne oznaczenia tożsamości kulturowych w dyskursach aktywistycznych i akademickich.

Całkowitym przeciwieństwem opresyjnej szkoły z trzeciego sezonu staje się nowe liceum Cavendish, wprowadzone w sezonie czwartym. Placówka ta nosi wyraźne cechy utopijnej przestrzeni edukacyjnej. Codziennosc w Cavendish została zaprojektowana tak, aby sprzyjać inkluzywności, ekologii i dobrostanowi psychicznemu młodzieży. Uczniowie i uczennice poruszają się na rowerach, korzystają z nowoczesnego budynku wyposażonego w żelaznię i miejsca do spotkań, a plan zajęć dostępny jest na tabletach. Szkoła oferuje bogaty program zajęć dodatkowych, od medytacji po jogę, a w trosce o zdrowie psychiczne obowiązuje zasada zakazu plotkowania, które mogłoby zakłócać atmosferę wspólnoty. W Cavendish widać konsekwentne wprowadzanie zasad równości i odpowiedzialności: toalety są neutralne płciowo, funkcjonuje kącik mówców, a uczniowie i uczennice włączani są w sprzątanie, ogrodnictwo i zbiórki funduszy. Wyraźnie zaznacza się tu także ekologiczny komponent edukacji – obowiązuje recykling, zrezygnowano z użycia papieru, a szkoła promuje prośrodowiskowe nawyki. Cavendish reprezentuje zatem model alternatywnej edukacji, w której akcent pada na partycypację, relacyjność i holistyczne podejście do ucznia. Można to odczytać również jako narracyjną odpowiedź na wyniki badań wskazujących na rosnące ryzyko radykalizacji części młodzieży. Cavendish jawi się w tym ujęciu jako model przestrzeni edukacyjnej, która poprzez konsekwentne osvajanie z różnorodnością, promowanie wartości równościowych oraz włączanie młodzieży w praktyki wspólnotowe i prośrodowiskowe, ma pełnić funkcję deradykalizującą i zapobiegać wykluczeniu. Dla Erica i Cal Cavendish staje się także przestrzenią queerowej wspólnoty. To właśnie tam poznają inne queerowe osoby, które dzielą ich doświadczenia i z którymi mogą otwarcie rozmawiać o trudnościach w porozumieniu z osobami heteroseksualnymi.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł miał na celu pokazanie, jak socjologiczne analizy ilościowe mogą stanowić punkt wyjścia do konstruowania ram jakościowych badań kulturoznawczych. W przeprowadzonym studium przypadku – analizie serialu *Sex Education* jako przykładu kulturowej reprezentacji doświadczeń generacyjnych – wykazano, że uważne śledzenie badań ilościowych oraz ich zróżnicowanie pozwala stawiać adekwatne pytania badawcze i konfrontować je z kulturowymi reprezentacjami pokoleń. Takie podejście umożliwia uchwycenie napięć między jednostkowymi doświadczeniami a szerszymi procesami społecznymi, a także krytyczną refleksję nad samymi kategoriami pokoleniowymi. Wydaje się, że dynamika współczesnych procesów społecznych znajduje odzwierciedlenie w strukturze narracyjnej, fabule i kreacji postaci, ujawniając m.in. napięcia między indywidualną ekspresją

a oczekiwaniami rodziny i społeczeństwa, a także nowe formy konsumpcji i rozrywki młodzieży dorastającej w warunkach małomiasteczkowych.

Twórcy serialu *Sex Education* ukazują również wpływ mediów społecznościowych, nowych technologii i globalnych kryzysów na relacje międzyludzkie oraz decyzje życiowe bohaterów, a jednocześnie przedstawiają alternatywne strategie radzenia sobie z rzeczywistością, w tym próby redefiniowania tradycyjnych wzorców relacji romantycznych i komunikacji międzypokoleniowej. Wskazują także na zróżnicowane modele instytucji i praktyk edukacyjnych. Twórcom udaje się ponadto uchwycić, w jaki sposób narracje dotyczące równości, sprawiedliwości społecznej i walki z niesprawiedliwościami znajdują swoje odbicie w kulturze oraz jak pozostają one powiązane z kształtowaniem się postaw młodych ludzi. Serial odzwierciedla również dynamikę współczesnych ruchów społecznych, takich jak aktywizm klimatyczny, dążenie do równości płci czy obrona praw obywatelskich.

Podsumowując, niniejszy artykuł podkreśla znaczenie analizowania relacji międzypokoleniowych w perspektywie intersekcyjnej i globalnej, a także ich kulturowych reprezentacji, które nie tylko odzwierciedlają doświadczenia rzeczywistości online i offline, lecz również współtworzą alternatywne modele relacji społecznych i instytucjonalnych.

Bibliografia:

- Benkenstein Alex, Chevallier Romy, Kosciulek Desirée, Lebea Ditebogo, Worth Kaira, *Introduction: Youth Climate Leadership in Africa*, w: *Youth Climate Advocacy*. South African Institute of International Affairs, 2020, <https://www.jstor.org/stable/resrep29503.7> [dostęp: 2024/11/27].
- Brokaw Tom, *The Greatest Generation*, Random House, New York 1998.
- Carter Tim, *Preparing Generation Z for the Teaching Profession*, "SRATE Journal" 2018, Vol. 27, Issue 1, s. 1–8.
- Chau Adam Yuet, *Drinking Games, Karaoke Songs, and "Yangge" Dances: Youth Cultural Production in Rural China*, "Ethnology" 2006, Vol. 45, Issue 2, s. 161–172, <https://www.jstor.org/stable/4617572> [dostęp: 2024/11/27].
- Ciacchini Rebecca, Orrù Graziella, Cucurnia Elisa, Sabbatini Silvia, Scafuto Francesca, Lazzarelli Alessandro, Miccoli Mario, Gemignani Angelo, Conversano Ciro, *Social Media in Adolescents: A Retrospective Correlational Study on Addiction, "Children (Basel)"* 2023, Vol. 10, Issue 2, s. 278, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36832407/> [dostęp: 2024/11/27].
- Codreanu Aura, *A VUCA Action Framework for a VUCA Environment. Leadership Challenges and Solutions*, "Journal of Defense Resources Management" 2016, Vol. 7, Issue 2, s. 31–38.
- Coupland Douglas, *Generation X: Tales for an Accelerated Culture*, St. Martin's Press, New York 1991 [pol. wyd.: Coupland Douglas, *Pokolenie X. Opowieści na czasy przyspieszającej kultury*, przeł. Jan Rybicki, Prószyński i S-ka, Warszawa 1999].

- Disease Interrupted: Tobacco Reduction and Cessation*, red. Charle Els, Diane Kunyk, Peter Selby, Les Presses de l'Université Laval, Ottawa, Ontario 2012, <https://coilink.org/20.500.12592/vbfls0> [dostęp: 2024/12/05].
- Esteve Albert, López-Gay Antonio, López-Colás Julián, Permanyer Iñaki, Kennedy Sheela, Laplante Benoît, Lesthaeghe Ron J., Turu Anna, Cusidó Teresa Antònia, *A Geography of Cohabitation in the Americas, 1970–2010*, w: *Cohabitation and Marriage in the Americas: Geo-Historical Legacies and New Trends*, red. Albert Esteve, Ron J. Lesthaeghe, Springer Nature, Cham 2016, s. 1–24.
- Farber Dan, *Climate Perspectives Across the Generations*, "Natural Resources Journal" 2020, Vol. 60, s. 293–303.
- Haidt Jonathan, *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood is Causing an Epidemic of Mental Illness*, Random House/Penguin, New York 2024.
- Hemez Paul, *Young Adulthood: Cohabitation, Birth, and Marriage Experiences* (Family Profile No. FP-18-22), National Center for Family & Marriage Research, Bowling Green State University, Bowling Green, OH 2018, <https://doi.org/10.25035/ncfmr/fp-18-22> [dostęp: 2025/11/23].
- Hemingway Ernest, *A Movable Feast*, Scribner, New York 1996.
- Hemingway Ernest, *The Sun Also Rises*, Hemingway Library Edition, Reprint Edition, Kindle Edition, Scribner, 2002 [pol. wyd.: Hemingway Ernest, *Zaś słońce wschodzi*, przeł. Maciej Potulny, Marginesy, Warszawa 2022].
- Hindin Jaya, Hindin Michelle J., *Premarital Romantic Partnerships: Attitudes and Sexual Experiences of Youth in Delhi, India*, "International Perspectives on Sexual and Reproductive Health" 2009, Vol. 35, Issue 2, s. 97–104, <https://www.jstor.org/stable/40233810> [dostęp: 2025/11/23].
- Hmidan Amira, Seguin Diane, Duerden Emma G., *Media Screen Time Use and Mental Health in School-Aged Children During the Pandemic*, "BMC Psychology" 2023, Vol. 11, artykuł 202, <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01240-0> [dostęp: 2024/11/27].
- Howe Neil, Strauss William, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, William Morrow and Company, New York 1991.
- Huss Jennifer, *Chuckling All the Way to the Computer: Connecting with Your Online Students Through Humor*, w: *Teach Education Studies with a Sense of Humor: Why (and How to) Be a More Effective Education Studies Teacher and Laugh All the Way to Your Classroom*, red. Kishor Vaidya, University of Canberra, Canberra 2022, s. 35–53.
- Huss John A., Eastep Shannon, *The Perceptions of Students Toward Online Learning at a Midwestern University: What Are Students Telling Us and What Are We Doing About It?*, "Inquiry in Education" 2013, Vol. 4, Issue 2, artykuł 5, <https://digitalcommons.nl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1084&context=ie> [dostęp: 2025/11/23].
- Huss John A., *#Fortheculture: Generation Z and the Future of Legal Education*, "Michigan Journal of Race & Law" 2020, Vol. 26, s. 101–155.
- Huss John A., *Gen Z Students Are Filling Our Online Classrooms: Do Our Teaching Methods Need a Reboot?*, Park University 2023, <https://www.jstor.org/stable/community.38510245> [dostęp: 2024/11/26].

- Kaplan Elaine Bell, *The Millennial/Gen Z Leftists Are Emerging*, "Sociological Perspectives" 2020, Vol. 63, Issue 3, s. 408–427, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26967995> [dostęp: 2025/11/23].
- Lechler Marie, *Employment Shocks and Anti-EU Sentiment*, "European Journal of Political Economy" 2019, Vol. 59, s. 266–295, <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.03.005> [dostęp: 2025/11/23].
- Lulle Aija, Janta Hania, Emilsson Henrik, *Introduction to the Special Issue: European Youth Migration: Human Capital Outcomes, Skills and Competences*, "Journal of Ethnic & Migration Studies" 2019, Vol. 47, Issue 8, s. 1725–1739, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1679407> [dostęp: 2025/11/23].
- Manning Wendy D., *Young Adulthood Relationships in an Era of Uncertainty*, "Demography" 2020, Vol. 57, Issue 3, s. 799–819, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48681383> [dostęp: 2025/11/23].
- Manzo Whitney R., McLennan David B., *Gender and the Generations: You Haven't Come a Long Way Yet, Baby*, w: *Generational Politics in the United States: From the Silents to Gen Z and Beyond*, red. Sally Friedman, David Schultz, University of Michigan Press, Ann Arbor 2024, s. 162–181, <https://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.11621506.10> [dostęp: 2025/11/23].
- Matzhanova Ingar, Simtikov Zhomart, Kairbekova Alima, Matzhanova Karlygash, *Stratification of Youth Employment and Departure Abroad with the Purpose of Work*, "Journal of Ethnic and Cultural Studies" 2021, Vol. 8, Issue 3, s. 95–112, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48710135> [dostęp: 2025/11/23].
- Moore Robert L., *Generation Ku: Individualism and China's Millennial Youth*, "Ethnology" 2005, Vol. 44, Issue 4, s. 357–376.
- Mercado Melissa C., Holland Kristin, Leemis Ruth W., Stone Deborah M., Wang Jing, *Trends in Emergency Department Visits for Nonfatal Self-Inflicted Injuries Among Youth Aged 10 to 24 Years in the United States, 2001–2015*, "Journal of the American Medical Association", 21.11.2017, <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2664031> [dostęp: 2024/11/27].
- Mougharbel Fatima, Goldfield Gary S., *Psychological correlates of Sedentary Screen Time Behaviour Among Children and Adolescents: A Narrative Review*, "Current Obesity Reports" 2020, Vol. 9, s. 493–511, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32870464> [dostęp: 2024/11/27].
- Oppenheimer Valerie Kincade, *Cohabiting and Marriage During Young Men's Career-Development Process*, "Demography" 2003, Vol. 40, s. 127–149.
- Perelli-Harris Brienna, Amos Mark, *Changes in Partnership Patterns Across the Life Course: An Examination of 14 Countries in Europe and the United States*, "Demographic Research" 2015, Vol. 33, s. 145–178, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.6> [dostęp: 2025/11/23].
- Radesky Jenny S., Weeks Heidi M., Schaller Alexandria, Robb Michael B., Mann Supreet, Lenhart Amanda, *Constant Companion: A Week in the Life of a Young Person's Smartphone Use*, Common Sense Media, 26.09.2023, https://www.common-sensemedial.org/sites/default/files/research/report/2023-cs-smartphone-research-report_final-for-web.pdf [dostęp: 2024/11/27].

- Raymo James M., Park Hyunjoon, Xie Yu, Yeung Wei-jun Jean, *Marriage and Family in East Asia: Continuity and Change*, "Annual Review of Sociology" 2015, Vol. 41, s. 471–492.
- Seemiller Corey, Grace Meghan, *Generation Z: Educating and Engaging the Next Generation of Students*, "About Campus" 2017, Vol. 22, Issue 3, s. 21–26, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1002/abc.21293> [dostęp: 2025/11/23].
- Seemiller Corey, Grace Meghan, *Generation Z: A Century in the Making*, Routledge, London 2018.
- Thigpen Cary Lynne, Tyson Alec, *On Social Media, Gen Z and Millennial Adults Interact More with Climate Change Content Than Older Generations*, Pew Research Center, 21.06.2021, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/06/21/on-social-media-gen-z-and-millennial-adults-interact-more-with-climate-change-content-than-older-generations/> [dostęp: 2024/11/27].
- Tual Dominique, *Gen Z in a VUCA World*, w: *English Medium Instruction at European Universities*, red. L. Szczuka-Dorna, K. Matuszak, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2021, s. 153–158.
- Twenge Jean M., *iGen. Dlaczego dzieciaki dorastające w erze smartfonów są mniej zbuntowane, bardziej tolerancyjne, mniej szczęśliwe i kompletnie nieprzygotowane do dorosłości i co to oznacza dla nas wszystkich*, przeł. Olga Dziedzic, Smak Słowa, Sopot 2023.
- Twenge Jean M., *Pokolenia. Prawdziwe różnice między pokoleniami X, Y, Z, baby boomerami i cichym pokoleniem oraz co one oznaczają dla przyszłości zachodniego świata*, przeł. Agnieszka Nowak-Młynikowska, Smak Słowa, Sopot 2024.
- Twenge Jean M., Joiner Thomas E., Duffy Mary E., Cooper Bell A., Binau Sarah G., *Age, Period, and Cohort Trends in Mood Disorder Indicators and Suicide-Related Outcomes in a Nationally Representative Dataset, 2005–2017*, "Journal of Abnormal Psychology" 2019, Vol. 128, Issue 3, s. 185–199, <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/abn-abn0000410.pdf> [dostęp: 2024/11/27].
- Williams Raymond, *The Country and the City*, Chatto & Windus, London 1973.
- Yan Yunxiang, *Rural Youth and Youth Culture in North China*, "Culture, Medicine and Psychiatry" 1999, Vol. 23, s. 75–97.

Źródła internetowe:

- Bennett Paul W., *Broken Classrooms: Why Teachers and Parents Don't Stand a Chance*, "National Post", 30.12.2022, <https://nationalpost.com/news/broken-classrooms-why-teachers-and-parents-dont-stand-a-chance> [dostęp: 2024/11/27].
- Bennett Paul W., *Pandemic Education Fallout: Learning Loss, Collateral Damage and Canada's Schools*, Cardus Foundation Canada, 29.11.2023, https://www.researchgate.net/publication/376078466_PANDEMIC_FALLOUT_Learning_Loss_Collateral_Damage_and_Recovery_in_Canada's_Schools_Research_Report_Cardus_Foundation_November_30_2023 [dostęp: 2024/11/27].
- Bennett Paul W., *Weapons of Mass Distraction: Curbing Social Media Addiction and Reclaiming the Smartphone Generation*, Macdonald-Laurier Institute, <https://>

- macdonaldlaurier.ca/weapons-of-mass-distraction-curbing-social-media-addiction-and-reclaiming-the-smartphone-generation/ [dostęp: 2024/11/27].
- CAMH (Centre for Addiction and Mental Health), *The Well-Being of Ontario Students: Findings from the 2021 Ontario Student Drug Use and Health Survey (OSDUHS)*, 2021, <https://www.camh.ca/-/media/files/pdf---osduhs/2021-osduhs-report-summary-pdf.pdf> [dostęp: 2024/11/27].
- Common Sense Media, *The Common Sense Census: Media Use by Teens and Tweens 2021*, 2022, https://www.common Sense Media.org/sites/default/files/research/report/2022-infographic-8-18-census-final-web_0.pdf [dostęp: 2024/11/27].
- Common Sense Media, *Zero to Eight: Children's Media Use in America 2013*, Media Release, 28.10.2013, <https://www.common Sense Media.org/press-releases/new-research-from-common-sense-media-reveals-mobile-media-use-among-young-children-has-tripled-in-two> [dostęp: 2024/11/27].
- Coopersmith Jonathan, *Is Technology Making Us Dumber or Smarter? Yes*, "The Conversation", 30.06.2017, <https://theconversation.com/is-technology-making-us-dumber-or-smarter-yes-58124> [dostęp: 2025/11/23].
- Curnow Joe, Helferty Anjali, *A Year of Resistance: How Youth Protests Shaped the Discussion on Climate Change*, "The Conversation", 19.12.2019, <https://theconversation.com/a-year-of-resistance-how-youth-protests-shaped-the-discussion-on-climate-change-129036> [dostęp: 2024/11/27].
- Defending Land Defender and Community Scholar Vanessa Gray, E4A Network, 15.09.2016, <https://e4a-net.org/2016/09/15/defending-land-defender-and-community-scholar-vanessa-gray/> [dostęp: 2024/12/05].
- Exit Polls 2020, "NBC News", 3.11.2020, <https://www.nbcnews.com/politics/2020-elections/exit-polls> [dostęp: 2024/11/27].
- Hedegaard Holly, Curtin Sally C., Warner Margaret, *Suicide Mortality in the United States, 1999–2017*, NCHS Data Brief, nr 330, listopad 2018, National Center for Health Statistics, <https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db330.htm> [dostęp: 2024/11/27].
- The Not-So-Woke Generation Z*, "The Atlantic", November 2024, <https://www.theatlantic.com/family/archive/2024/11/gen-z-woke-myth-election/680653/> [dostęp: 2024/11/04].
- Gen Z: Step Aside Millennials*, Barclays, 2018, https://www.ib.barclays/content/dam/barclaysmicrosites/ibpublic/documents/our-insights/gen-z/Leaflet%20Generation_Z.pdf?fbclid=IwAR0e8BmrWF7hSOMYa24y3t2RLOOXC5avEw-BO8D3i89UtrP91CYsM8xTxIo [dostęp: 2024/11/26].
- Haidt Jonathan, *End the Phone-Based Childhood Now*, "The Atlantic", 13.03.2024, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2024/03/teen-childhood-smartphone-use-mental-health-effects/677722/> [dostęp: 2024/11/27].
- Hatewatch Staff, *Hatewatch*, Southern Poverty Law Center, <https://www.splcenter.org/hatewatch> [dostęp: 2024/11/26].
- Haynes Suyin, *Students From 1,600 Cities Just Walked Out of School to Protest Climate Change. It Could Be Greta Thunberg's Biggest Strike Yet*, "Time", <https://time.com/5595365/global-climate-strikes-greta-thunberg/> [dostęp: 2024/11/26].

- Hess Abigail J., *The 2020 Election Shows Gen Z's Voting Power for Years to Come*, "CNBC", 18.11.2020, <https://www.cnn.com/2020/11/18/the-2020-election-shows-gen-zs-voting-power-for-years-to-come.html> [dostęp: 2025/11/23].
- Hindou Oumarou Ibrahim, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/people/hindou-oumarou-ibrahim/> [dostęp: 2024/12/05].
- January 16–19 Poll, "The Economist"/YouGov Poll, <https://docs.cdn.yougov.com/4k61x-ul7y7/econTabReport.pdf> [dostęp: 2025/11/23].
- Jargon Julie, *TikTok Brain Explained: Why Some Kids Seem Hooked on Social Media Feeds*, "Wall Street Journal", 2.04.2022, <https://www.wsj.com/articles/tiktok-brain-explained-why-some-kids-seem-hooked-on-social-video-feeds-11648866192?mod=e2tw> [dostęp: 2024/11/27].
- Kemp Simon, *Digital Global Statshot*. Datareportal, kwiecień 2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-april-global-statshot> [dostęp: 2024/11/27].
- Lemov Doug, *Take Away Their Cellphones*, "Education Next" 2022, Vol. 22, Issue 4, <https://www.educationnext.org/take-away-their-cellphones-rewire-schools-belonging-achievement/> [dostęp: 2024/11/27].
- McAuliffe Marie, Khadria Binod, *World Migration Report 2020*, International Organization for Migration, 2020, <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/> [dostęp: 2024/11/27].
- McAuliffe Marie, Ruhs Martin, *World Migration Report 2018*, International Organization for Migration, 2018, <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018> [dostęp: 2024/11/27].
- Meyer Robinson, *The Grim Conclusions of the Largest-Ever Study of Fake News*, "The Atlantic", 8.03.2018, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2018/03/largest-study-ever-fake-news-mit-twitter/555104/> [dostęp: 2024/11/27].
- Nazwy pokoleń: Ich znaczenia i cechy charakterystyczne, Greelane, <https://www.greelane.com/pl/humanistyka/geografia/names-of-generations-1435472/> [dostęp: 2024/11/27].
- Nessi Chris, *Kamala Badly Fumbles Gen Z Vote, which Broke Big for Trump*, "New York Post", 6.11.2024, <https://nypost.com/2024/11/06/us-news/kamala-badly-fumbles-gen-z-vote-which-broke-big-for-trump/> [dostęp: 2025/11/23].
- Pogue Wanda, *Move Over Google: TikTok is the Go-To Search Engine for Gen Z*. "Adweek", 4.08.2022, <https://www.adweek.com/social-marketing/move-over-google-tiktok-is-the-go-to-search-engine-for-gen-z> [dostęp: 2025/11/23].
- Supreme Court ICWA Ruling Is a Rare Win for Native American Rights, "The Guardian", 18.06.2023, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jun/18/supreme-court-icwa-ruling> [dostęp: 2024/12/05].
- Trump Makes Massive Gains with Hispanics Nationwide and Black Voters in Swing States: Exit Polls, "New York Post", 6.11.2024, https://nypost.com/2024/11/06/us-news/trump-makes-massive-gains-with-hispanics-nationwide-and-black-voters-in-swing-states-exit-polls/?utm_source=chatgpt.com [dostęp: 2024/12/03].

- UNICEF, *State of Palestine, "Humanitarian Situation Report" No. 38 (30 April 2025)*, <https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2025/06/UNICEF-State-of-Palestine-Humanitarian-Situation-Report-No.-38-30-April-2025.pdf.pdf> [dostęp: 2025/11/23].
- UNICEF, *Ukraine: 4.6 Million Children in Ukraine Face Ongoing Educational Barriers as Fourth Academic Year During War Begins*, Kyiv 2025, <https://www.unicef.org/eca/press-releases/46-million-children-ukraine-face-ongoing-educational-barriers-fourth-academic-year> [dostęp: 2025/11/23].
- Where Did Donald Trump Gain, and Lose, Ground with the 2024 US Electorate?*, Reuters, 18.12.2024, <https://www.reuters.com/world/us/results-nevada-exit-poll-us-presidential-election-2024-11-05/> [dostęp: 2025/11/23].
- Zafar Amira, *Social Media Gets Teens Hooked While Feeding Aggression and Passivity, and Researchers Think They Know Why*, "CBC News", 2023, <https://www.cbc.ca/news/health/smartphone-brain-nov14-1.7029406#> [dostęp: 2024/11/27].

Streszczenie:

Artykuł prezentuje przegląd badań nad różnicami pokoleniowymi, ze szczególnym uwzględnieniem pokolenia Z. Analiza łączy perspektywę intersekcyjną z potrzebą uogólnień, koncentrując się na wpływie nowych technologii, migracji, przemian w relacjach międzyludzkich, systemie edukacji oraz w zaangażowaniu politycznym i aktywistycznym młodego pokolenia. Tekst wskazuje zarówno zalety, jak i ograniczenia badań nad pokoleniami, proponując ich wykorzystanie jako ramy dla jakościowych analiz kulturoznawczych. Studium zawiera również analizę serialu *Sex Education* jako studium przypadku, ukazującą kulturowe reprezentacje doświadczeń generacyjnych i mechanizmów międzypokoleniowej komunikacji. Całość podkreśla, w jaki sposób globalne trendy przenikają się z lokalnymi uwarunkowaniami, kształtując współczesne doświadczenia generacyjne oraz prowokując do pogłębionej refleksji nad dynamiką zjawisk kulturowych i społecznych.

From Sociology to Cultural Studies: Quantitative Research as a Framework for the Qualitative Analysis of Generation Z (A Case Study of the Series *Sex Education*)

Abstract:

The article presents a review of research on generational differences, with particular emphasis on Generation Z. The analysis combines an intersectional perspective with the need for generalization, focusing on the impact of new technologies, migration, transformations in interpersonal relationships, the education system, as well as the political and activist engagement of young people. The text highlights both the strengths and limitations of generational studies, proposing their use as a framework for qualitative cultural analyses. It also includes a case study of the series *Sex Education*, which illustrates cultural representations of generational experiences and mechanisms of intergenerational communication. Overall, the article demonstrates how global trends intersect with local contexts, shaping contemporary generational experiences and provoking deeper reflection on the dynamics of cultural and social phenomena.

Słowa kluczowe: pokolenie Z, różnice pokoleniowe, intersekcjonalność, analiza kulturoznawcza, technologie i społeczeństwo

Keywords: Gen Z, generational differences, intersectionality, cultural analysis, technologies and society

Magdalena Stoch - absolwentka filologii polskiej ze specjalnością nauczycielską (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie), studiów doktoranckich z zakresu literaturoznawstwa (Uniwersytet Pedagogiczny) oraz studiów podyplomowych z dyplomacji kulturalnej (Uniwersytet Jagielloński). Doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo. Od 2013 zatrudniona w Katedrze Mediów i Badań Kulturowych Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, obecnie na stanowisku profesora uczelni. Jej badania koncentrują się na reprezentacji mniejszości, w tym społeczności LGBTQ+, we współczesnych tekstach kultury i mediach, a także na edukacji antydyskryminacyjnej i medialnej, ze szczególnym uwzględnieniem krytycznej analizy mediów. Analizuje literackie przedstawienia osób nieheteronormatywnych i transpłciowych w polskiej literaturze młodzieżowej i serialach, queerowe subwersje w kulturze popularnej oraz kwestie traumy i queerowania tożsamości w literaturze współczesnej. Interesuje się również krytyczną analizą przekazów medialnych w dobie postprawdy oraz edukacją medialną i jej rolę w kształtowaniu świadomych odbiorców kultury.